

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE
ZNANOSTI
KATEDRA ZA ARHIVISTIKU I DOKUMENTALISTIKU

Helena Vučemilović-Vranjić

**AUTORSKA PRAVA KAO PREPREKA STVARANJU
DIGITALNOG TRŽIŠTA**

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. ArianRajh

Zagreb, lipanj 2016.

Sažetak

Ovaj rad analizira razloge zbog kojih autorska prava mogu postati prepreka stvaranju digitalnog tržišta u kulturnim institucijama te se sastoji od pet dijelova. Prvi dio uvodi pojam autorskih prava kratkim pregledom Zakona o autorskim pravima i srodnim pravima. Drugi dio nudi kratak pregled pojma digitalizacije te ukratko raspravlja o građi koju kulturne institucije digitaliziraju i razlozima zašto je digitaliziraju. U trećem, glavnom, dijelu iznose se razlozi zbog kojih autorska prava postaju prepreka digitalizaciji i davanju građe na korištenje, dok se u četvrtom djelu analiziraju se iskustva domaćih institucija. U prethodna dva poglavlja se jasno vidi koja je tendencija projekta digitalizacije pa se stoga u petom poglavlju pokušava sažeti na koji bi način kulturne institucije trebale pripremati projekte digitalizacije u kontekstu autorskih prava, ali i radnje koje bi trebale biti učinjene nakon same digitalizacije, odnosno prije davanja na korištenje građe na digitalnom tržištu.

Ključne riječi: kulturne institucije, digitalizacija, autorska prava, digitalno tržište, nositelj prava, priprema projekata digitalizacije

Copyright as interference in creating the digital market

Summary

This five part paper analyzes the reasons due to which copyright issues can become interference to digitization and the creation of a digital market in cultural institutions. The first part introduces the essence of copyright with a short overview of the Croatian copyright law. The second part gives a short introduction to digitization and discusses the type of material that cultural institutions digitize and the reasons why they digitize them. The third and main part of this paper gives the reasons due to which copyright issues can become interference for digitization projects, while the fourth part analyzes the Croatian cultural institution experience with copyright in digitization projects. These two parts clearly indicate the tendency of cultural institutions to digitize only the materials in the public domain or the materials for which they already have a license. Finally, the fifth part discusses the manner in which digitization projects should be prepared in the context of copyright.

Keywords: cultural institutions, digitization, copyright, digital market, copyright holder, preparing digitization projects

Sadržaj:

Uvod	3
1. Autorska prava	4
1.1. Zakon o autorskim pravima i srodnim pravima.....	4
1.1.1. Trajanje autorskih prava	5
1.1.2. Autorsko djelo	5
1.1.3. Autor.....	7
1.1.4. Srodna prava.....	9
1.2. Utjecaj tehnološkog napretka na kontrolu autorskih prava	9
2. Digitalizacija	12
2.1. Zašto kulturne institucije digitaliziraju.....	13
2.2. Što digitalizirati	13
3. Autorska prava kao prepreka stvaranju digitalnog tržišta	16
3.1. Ograničenja autorskog prava u slučaju kulturnih institucija	17
3.1.1. Privatno korištenje.....	17
3.1.2. Čuvanje i očuvanje građe	18
3.1.3. Umnožavanje dopušteno licencijom.....	18
3.1.4. Nezaštićena djela.....	19
3.1.5. Djela siročad.....	19
3.2. Kada autorska prava postaju prepreke?.....	19
3.2.1. Nemogućnost slobodnog odabira građe	20
3.2.2. Nemogućnost identifikacije ili pronalaska autora, odnosno nositelja prava	21
3.2.3. Javno dobro koje to ipak nije.....	24
3.2.4. Digitalizacija novina i časopisa	25
3.2.5. Odobrenje dozvole (licenciranje)	27
3.2.6. Financijske poteškoće.....	28
4. Iskustva domaćih kulturnih institucija	30
5. Kako uspješno pripremiti projekt digitalizacije u kontekstu autorskih prava	34
5.1. Nakon digitalizacije.....	37
5.2. Kulturne institucije na sudu.....	38
Zaključak	40
Literatura.....	42

Uvod

Ulaskom u novo digitalno doba digitalizacija je postala *mainstream*, a kulturne institucije digitaliziraju svoju građu radi zaštite izvornika, veće dostupnosti i mogućnosti korištenja građe te radi stvaranja nove ponude korisnicima. Zahtjevi korisnika rastu, a kulturne institucije moraju mijenjati dosadašnji način pristupa i omogućiti im ono što im je kod digitalizirane građe najprivlačnije – slobodan pristup putem osobnog računala, bilo kada i bilo gdje. Prije svakog projekta digitalizacije, svaka bi kulturna institucija trebala provesti strukturiranu pripremu projekta kako bi prije samog početka projekta bilo jasno što će i zašto digitalizirati. Na tom putu prema digitalizaciji i davanju na korištenje digitalizirane građe kulturne institucije mogu naići na različite prepreke, a jedna od njih mogu biti i autorska prava.

Cilj ovog rada je pokazati na koje načine autorska prava mogu postati prepreka digitalizaciji i davanju građe na korištenje, odnosno prepreka stvaranju digitalnog tržišta na kojem korisnici sa svojih osobnih računala, za određenu naknadu, članarinu, pretplatu ili slično, ali i bez nje, mogu pronaći, pročitati ili preuzeti svaki dokument kojeg požele, a kojemu bi inače mogli pristupiti samo u prostorijama institucije. Osim toga, cilj ovog rada je i pokazati na koji način bi kulturne institucije trebale postupati prilikom pripreme projekata digitalizacije u kontekstu autorskih prava te što bi trebale napraviti nakon digitalizacije, a prije davanja na korištenje, kako bi izbjegle da autorsko pravo postane prepreka stvaranju digitalnog tržišta.

Za početak, prvo poglavlje daje pregled Zakona o autorskim pravima i srodnim pravima te pobliže objašnjava što su točno autorska prava i na koji ih se način može prekršiti. Sljedeće poglavlje kratak je pregled najvažnijih značajki digitalizacije, koja je ujedno i najveća promjena koju je kulturnim institucijama donijelo digitalno doba. Nadalje, u trećem se poglavlju navode i objašnjavaju situacije kada autorsko pravo postaje prepreka digitalizaciji i davanju građena korištenje. U četvrtom je poglavlju dan pregled iskustava domaćih kulturnih institucija u svrhu kojega je obavljeno malo istraživanje među većim tuzemnim institucijama. Kako bi se po mogućnosti prekinula uobičajena praksa digitaliziranja isključivo slobodne građe i građe za koju je pitanje autorskih prava riješeno, u petom se poglavlju predlažu smjernice za jednu pripremu projekta digitalizacije te radnje koje bi trebale prethoditi davanju građe na korištenje na digitalnom tržištu.

1. Autorska prava

Autorsko pravo je u pravnom poretku bilo koje države određeno kao najveća privatnopravna vlast u pogledu djela nekog autora, a odnosi se na apstraktno ovlaštenje autora da koristi svoje djelo i spriječi druge da to čine bez njegovog dopuštenja. Apstraktnim se može činiti i sam „nastanak ili početak djelovanja“ autorskog prava za neko djelo jer ono nastaje izvorno, samim stvaranjem djela i bez ikakvog formalnog akta koji bi označio stjecanje autorskog prava.¹ Dakle, pravo da dopusti ili ne dopusti korištenje svog (autorskog) djela pisac dobiva samim pisanjem romana, slikar slikanjem autoportreta, a arhitekt, na primjer, projektiranjem hotela.

Autorsko pravo je u Hrvatskoj zajamčeno Ustavom Republike Hrvatske koji se oslanja i na *Opću deklaraciju o ljudskim pravima* Ujedinjenih naroda iz 1948. godine, koja autorima jamči zaštitu moralnih i materijalnih interesa na njihova djela, odnosno autorsko pravo je svrstano u osnovna ljudska prava te je po važnosti izjednačeno s pravom na slobodu izražavanja.² U nas je autorsko pravo regulirano Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima³ ZAPSP je na snagu stupio 30. listopada 2003. godine, a za razliku od svog prethodnika, Zakona o autorskom pravu iz 1991., zajedno s izmjenama i dopunama (zadnja izmjena ZAPSP bila je 2014. godine, op.a.), ide ukorak s razvojem tehnologije i prilagođen je zahtjevima modernog, digitalnog društva.⁴

1.1. Zakon o autorskim pravima i srodnim pravima

ZAPSP uređuje:

1. autorsko pravo,
2. srodna prava,

---

¹ Gliha, I. Obilježja hrvatskog autorskopravnog poretku i perspektiva razvoja. // Zbornik hrvatskog društva za autorsko pravo, 1 (2000), str. 103-108.

² Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb: Hrvatska Sveučilišna Naklada, 2013. Str. 12.

³ u daljnjem tekstu: ZAPSP

⁴ Jug Duraković, M. Pregled razvoja autorskog prava u Republici Hrvatskoj s naglaskom na promjene uvjetovane usklađivanjem s pravnom stečevinom EU. //Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 46, 3 (2009), str. 613-614.

3. ostvarivanje (individualno i kolektivno) autorskog prava i srodnih prava,
4. zaštitu autorskog prava i srodnih prava u slučaju povrede te
5. područje primjene Zakona.⁵

Autorsko pravo je definirano kao pravo autora nad njihovim djelima iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja, a srodna prava su prava umjetnika izvođača na njihovim izvedbama, prava proizvođača fonografa na njihovim fonogramima, prava filmskih producenata (proizvođača videograma) na njihovim videogramima, prava organizacija za radiodifuziju na njihovim emitiranjima, prava nakladnika na njihovim izdanjima te prava proizvođača baza podataka na njihovim bazama podataka.⁶

1.1.1. Trajanje autorskih prava

Autorsko pravo autora u pogledu njegovog autorskog djela traje za života autora i 70 godina nakon njegove smrti, bez obzira kada je objavljeno, a u slučaju koautorstva, rok se računa od smrti koautora koji je najdulje živio. Za anonimno autorsko djelo, autorska prava vrijede 70 godina od zakonite objave djela, no ako se tijekom tog razdoblja otkrije identitet autora, autorsko pravo će trajati od 70 godina od smrti autora. Ako je djelo objavljeno pod pseudonimom, a iz pseudonima se ne može iščitati pravo ime autora, autorska prava traju 70 godina od zakonite objave tog djela. Ako je pak autorsko djelo objavljeno u dijelovima, rok se računa za svaki dio (izdanje, nastavak, svezak) posebno. Ako je djelo neobjavljeno, autorsko pravo prestaje protekom 70 godina otkako je djelo nastalo. Kada isteknu ovi rokovi, autorsko se djelo tada smatra javnim dobrom te se može slobodno koristiti uz obvezu priznavanja autorstva, poštivanja autorskog djela te časti i ugleda autora.⁷

1.1.2. Autorsko djelo

---

⁵ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Čl. 1. NN 167/2003. Dostupno na: http://www.dziv.hr/files/File/zastita/zakon_autorsko_HR.pdf(15.12.2015.)

⁶ ZAPSP. Čl. 1.

⁷ ZAPSP. Čl. 99-106.

Intelektualne tvorevine na koje se odnosi autorsko pravo u užem smislu nazivaju se autorskim djelima.⁸ ZAPSP navodi da je autorsko djelo „*originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja koja ima individualan karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu (...)*“, a takva su djela osobito jezična djela (pisana djela, govorna djela, računalni programi), glazbena djela, dramska i dramsko glazbena djela, koreografska i pantomimska djela, djela likovne umjetnosti, djela arhitekture, djela primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna, audiovizualna djela, kartografska djela te prikazi znanstvene i tehničke prirode (crteži, planovi skice, tablice i sl.).⁹

Autorsko se pravo odnosi na autorsko djelo u cijelosti, uključujući i samo naslov nekog djela. U pravilu se jedan naslov ne bi smio koristiti za više djela iste vrste što se, naravno, ne odnosi na generičke naslove, na primjer *Eseji, Soneti, Pjesme*.¹⁰ Iako se autorsko pravo odnosi na djelo u cijelosti, djelo ne mora biti dovršeno da bi bilo zaštićeno ZAPSP-om. U slučaju prijevoda, prilagodbi, glazbenih obrada i drugih oblika prerada autorskog djela, takva su djela zaštićena kao samostalna autorska djela, kao i prijevodi službenih tekstova iz područja zakonodavstva, uprave i sudstva, osim ako su učinjeni radi službenog informiranja javnosti. Ako se radi o enciklopedijama, zbornicima, bazama podataka, zbirkama, hrestomatijama ili slično, svaka sastavnica takvog djela zaštićena je kao vlastita intelektualna tvorevina autora te se na nju kao takvu odnose autorska prava.¹¹ Nije naodmet napomenuti da predmetom autorskih prava mogu biti isključivo originalna autorska djela, s time da ideja ne mora biti nova, ali mora biti izražena u novom, originalnom obliku. Stoga se podrazumijeva da fabule, arhetipovi i zapleti u književnim djelima, na primjer, nisu zaštićeni autorskim pravima.¹² Primjerice, ako je Franz Kafka u svom vrlo poznatom djelu *Preobrazba* upotrijebio arhetip trojice bradatih muškaraca, ne znači da neki drugi autor u svom autorskom djelu ne može učiniti to isto. Dapače, u književnosti se arhetipovi, fabule i zapleti dosta često ponavljaju, kao što se ponavljaju i teme u pjesmama ili teme u slikarstvu. To što je jedan autor iskoristio neku temu, motiv ili fabulu ne znači da ih ne može koristiti i neki drugi autor.

S druge strane, predmetom autorskog prava ne mogu biti ideje, postupci, metode rada ili matematički koncepti, već isključivo izražaji; službeni tekstovi, izvješća, zapisnici i sudske odluke, ako su objavljene radi službenog informiranja javnosti; vijesti (dnevne ili druge) koje

---

⁸Hennenberg, I. Nazivlje u autorskom pravu. //Zbornik hrvatskog društva za autorsko pravo, 1 (2000), str. 7.

⁹ ZAPSP. Čl. 5.

¹⁰ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 29.

¹¹ ZAPSP. Čl. 18-31.

¹² Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 25.

imaju karakter običnih medijskih informacija te narodne književne i umjetničke tvorevine u izvornom obliku, premda se za priopćavanje javnosti potonjih plaća naknada kao za priopćavanje javnosti zaštićenih autorskih djela.¹³

Kako navode Horvat i Živković, ne treba pretpostavljati da autorsko djelo treba imati posebnu književnu, umjetničku ili znanstvenu vrijednost kako bi moglo biti predmetom autorskih prava. Ono je zaštićeno kao takvo, bez obzira na vrijednost ili namjenu.¹⁴

1.1.3. Autor

Autorom se smatra osoba koja je pri stvaranju ili objavi djela na uobičajen način (imenom, pseudonimom, umjetničkim znakom ili kodom) označila autorsko djelo.¹⁵ Kada se govori o autoru, odnosno stvaratelju autorskog djela, literatura razlikuje samostalnog autora jednog autorskog djela, više samostalnih autora sastavljenog autorskog djela te koautore jednog autorskog djela.

Autor djela je upravo osoba koja je autorsko djelo stvorila, a u slučaju da dva ili više autora sastavi autorsko djelo, svaki od njih zadržava autorsko pravo, a njihovi se odnosi uređuju ugovorom. U slučaju koautorstva, jedan se autor ne može samostalno koristiti doprinose koje mu omogućava zajedničko autorsko djelo, tj. koautorima pripada zajedničko autorsko pravo na način da svakom autoru pripada dio autorskog prava koji je računski određen razmjerno prema cijelom autorskom pravu. Važno je napomenuti kako je za objavljivanje, korištenje i izmjenu autorskog djela potreban pristanak svih koautora, a jedan koautor ne smije poduzimati radnje koje bi neopravdano mogle štetiti ostalim koautorima.¹⁶ Važno je napomenuti da je autorsko pravo nasljedivo. Autorska prava nasljednika, međutim, ne traju dulje od 70 godina od autorove smrti. Neke od ovlasti autorskih prava autor može prepustiti nekom drugom, no isto se mora ozakoniti ugovorom.¹⁷

Autorsko pravo sadrži prava autora koja se dijele na moralna, imovinska i druga prava (pravo na naknadu te pravo slijedenja), a njime se pokušavaju zaštititi osobne neopipljive veze autora

---

¹³ ZAPSP. Čl. 5-8.

¹⁴ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 25.

¹⁵ ZAPSP. Čl. 12.

¹⁶ ZAPSP. Čl. 9-11.

¹⁷ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 31.

s njegovim djelom te njegovi imovinski i ostali interesi u pogledu stvorenog autorskog djela, stoga se autoru za svako korištenje autorskog djela namjenjuje naknada, osim ako nije drugačije dogovoreno ili određeno zakonom.

Što se tiče moralnih prava autora, ZAPSP navodi kako su to: pravo prve objave (ili autorovo pravo da sam odredi hoće li, kada, kako i gdje djelo biti prvi put objavljeno), pravo na priznavanje autorstva (ili pravo da autor bude priznat i označen kao autor svog djela), pravo na poštivanje autorskog djela i časti ili ugleda autora (ili pravo da se sam autor suprotstavi deformiranju, sakaćenju ili bilo kakvoj drugoj izmjeni svoga djela, no i pravo da se usprotivi bilo kakvom korištenju djela koje bi mu moglo ugroziti čast ili ugled) te pravo pokajanja koje ima i autor, ali i njegovi nasljednici (ili pravo da autor opozove pravo na korištenje djela, ako bi daljnje korištenje značilo ugrožavanje časti ili ugleda).¹⁸ Moralna prava autora pripadaju isključivo njemu, ne i nositeljima prava, ako postoje.

S druge strane, imovinska prava autora obuhvaćaju pravo reproduciranja, distribucije i iznajmljivanja, priopćavanja javnosti, javnog izvođenja, javnog prikazivanja, prenošenja ili emitiranja te pravo prerade, odnosno autor ima isključivo pravo izrađivanja kopija svog autorskog djela, isključivo pravo stavljanja tog djela u promet, pravo javnog izvođenja i prikazivanja.¹⁹

Ostala prava autora mogu se podijeliti na prava na naknadu, pravo slijeđenja te pravo pristupa, odnosno, pravo zabrane javnog izlaganja autorskog djela. Prava na naknadu za reproduciranje djela za privatno ili drugo vlastito korištenje zapravo nije potrebno pobliže objašnjavati, jer se, naravno, radi o naknadi koju plaća fizička ili pravna osoba za korištenje djela, osim ako nije za korištenje u privatne svrhe, točnije za korištenje koje nije usmjereno tržištu. Nadalje, pravo slijeđenja odnosi se na preprodaju (osobito likovnih djela), a nalaže kako autor ima pravo na jedan dio prodajne cijene. Jedno od zanimljivijih prava je upravo pravo pristupa autorskom djelu, točnije pravo autora da od posjednika izvornika ili primjerka autorskog djela može zatražiti pristup djelu, ako je to neizbježno za izradu primjerka ili prerade djela. Posljednje od ostalih prava je pravo zabrane javnog izlaganja koje se odnosi na još neobjavljena djela te nalaže da autor ima pravo zabraniti vlasniku djela da ga javno izlaže, ako je u posjed tog djela došao otuđenjem.²⁰ U suštini, imovinska i druga prava autora

---

¹⁸ ZAPSP. Čl. 13-17.

¹⁹ ZAPSP. Čl. 18-31.

²⁰ ZAPSP. Čl. 34-40.

omogućuju autoru da bude „nagrađen“ za stvaranje autorskog djela te „potaknut“ da stvara nova.

1.1.4. Srodna prava

Do 2003. godine kada je na snagu stupio ZAPSP, pojam srodnih prava bio je sadržan unutar pojma autorskih prava. Srodnim se pravima smatraju ona prava koja pripadaju osobama koje nisu autori djela, ali pomažu da se to djelo izvede, objavi, ekranizira ili sl.

Do 2003. godine, u nas su od srodnih prava bili priznati pravo umjetnika izvođača, pravo proizvođača fonograma te pravo organizacija za radiodifuziju i ona sadržajno nisu u bitnome mijenjana.²¹Ova prava određuju prava umjetnika izvođača koji imaju pravo biti priznati i označeni kao izvođači te imaju pravo na naknadu za svako zvučno ili zvučno i vizualno snimanje svoje izvedbe za privatno ili drugo korištenje, a traju 50 godina od izvedbe. Također, prava imaju i proizvođači fonograma, filmski producenti i organizacije za radiodifuziju čija prava traju 50 godina od prvog fiksiranja fonograma, videograma ili prvog emitiranja te nakladnici i proizvođači baze podataka čija prava traju 25, odnosno 15 godina od prvog zakonitog izdavanja djela, odnosno završetka izrade baze podataka.²²

Jasno je da se po potrebi moraju povezivati zakoni o autorskim i srodnim pravima kako bi interpretacija ZAPSP-a bila točna.

1.2. Utjecaj tehnološkog napretka na kontrolu autorskih prava

„Ljudska kreativnost i potreba za stalnim usavršavanjem postojećih tehničkih rješenja, sa ciljem zadovoljenja potreba, osnova su razvoja novih tehnologija. Ove tehnologije, imaju poseban značaj u autorskom segmentu s obzirom da su stvarateljima autorskih djela danas na raspolaganju novi načini odnosno mogućnosti izrade autorskih djela, te distribucije istih, a

---

²¹ Gliha, I. Obilježja hrvatskog autorskopravnog poretka. // Zbornik hrvatskog društva za autorsko pravo, 3-4 (2003), str. 42.

²² ZAPSP. Čl. 122-153.

korisnicima veće mogućnosti pristupa i odabira ovih djela prema osobnom ukusu i potrebama.“²³

Kao što je mr. sc. Mladen Vukmir, zagrebački odvjetnik i autor gore navedenog citata, davne 2001. godine „predvidio“, nove tehnologije su razlog rastućih poteškoća pri poštivanju autorskih prava, odnosno nove tehnologije koje omogućuju nove mogućnosti izrade autorskih djela, njihove distribucije i korištenja na digitalnom tržištu, čine pitanje autorskog prava jednim od najvažnijih pitanja u digitalnom dobu. Promjene poput izuma Edisonovog fonografa, gramofona, radija, televizije, novi načini umnožavanja teksta (fotokopiranje, mikrofilmiranje), računalni programi, a naposljetku i Internet, potaknule su priznavanje srodnih prava, a i kasnije se u zakonske propise uvode nova prava kao izravna posljedica razvoja tehnologije.²⁴ Najnovija, a isto tako i jedna od najvažnijih i najvrjednijih promjena koju je donijela digitalna era, jest upravo digitalizacija koja omogućuje lakšu dostupnost, distribuciju i korištenje građe na digitalnom tržištu.

Digitalizacija predstavlja umnožavanje ili reproduciranje djela na koje autor ili nositelj prava ima isključivo pravo, dakle nikome nije dopušteno umnožavati djelo bez odobrenja autora i plaćanja naknade.²⁵ Treba napomenuti kako, čak i ako se radi o djelima koja su izvorno nastala u elektroničkom, digitalnom obliku (engl. *born digitally*), takva djela također mogu biti predmetom autorskih prava (pod pretpostavkom, naravno, da se radi o autorskim djelima).

Digitalni medij ne naziva se bez razloga novim medijem literaturi. Njegove su karakteristike sljedeće: digitalni kod (omogućava algoritmičku manipulaciju prikaza predmeta), modularnost (činjenica da jedan digitalni medij može činiti i drugi, veći, složeniji digitalni medij), varijabilnost, odnosno postojanje mnogobrojnih verzija istog medija, automatizacija koja proizlazi iz postojanja digitalnog koda i modularnosti, a znači pojednostavljenje korištenja, distribucije, mijenjanja, odnosno automatizaciju mnogih operacija nad novim medijem, te transkodiranje, odnosno prenošenje u druge fizičke formate.²⁶

Iz gore navedenog nije teško zaključiti zašto se postojeći zakoni, ne samo u Hrvatskoj, već i u drugim zemljama, moraju mijenjati kako bi išli ukorak s promjenama i omogućili zaštitu prava autora, te kako bi svima koji digitaliziraju pružili bolje razumijevanje autorskih prava

---

²³ Vukmir, M. Utjecaj razvoja tehnologija na autorsko pravo i pravna priroda predmeta zaštite intelektualnog vlasništva. //Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo 2(2001). str. 14.

²⁴ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 18.

²⁵ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 98.

²⁶ Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog vlasništva. //Medijska istraživanja, 10, 1(2004): str. 38.

nad autorskim djelima te time smanjili mogućnost namjernih ili slučajnih kršenja autorskih prava. Naravno, takve promjene koje diktiraju promjene u zakonima nije moguće niti bi se trebalo zaustaviti, dapače, kao što kaže Vukmir, one koriste i autorima, a ne samo korisnicima.

Prije novih informacijskih tehnologija i Interneta, autorska su prava imala jasniji doseg, a u digitalnoj eri, kada nije potrebno da korisnik ima fizičku kopiju, već ima pristup određenom resursu na svoj zahtjev, te mu pristupati istodobno kada i drugi korisnici, situacija se uvelike promijenila. Iz temelja se, stoga, promijenila ravnoteža između autora i korisnika, a prilagodbom autorskih prava novim tehnološkim dostignućima mijenja se i arhitektura Interneta, što će nepovratno utjecati na načine proizvodnje, distribuciju i potrošnju kulturnih dobara, ali i na građanska prava, posebice na slobodu govora, stvaralačku slobodu i mogućnost izbora građanina.²⁷

Bilo kako bilo, mora se priznati da se zakoni o autorskom pravu mijenjaju, no nikako jednakom brzinom i intenzitetom kao što se razvija tehnologija. To kaskanje za tehnologijom ostavlja dovoljno velik prazni prostor u kojem dolazi do situacija kada zakoni o autorskim pravima nemaju odgovor na pitanja korisnika, odnosno mogućih kršitelja autorskih prava. Dakako, kršenju autorskih prava ne mora uvijek razlog biti manjkavost ili zastarjelost zakona, već to mogu biti nejasnoće u zakonima ili nedovoljno razumijevanje istih.

---

²⁷ Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog vlasništva. //Medijska istraživanja, 10, 1(2004): str. 37.

2. Digitalizacija

Početak 21. stoljeća računalna je komunikacija postala svakodnevicom – danas gotovo svatko u svom domu, školi, na fakultetu ili radnom mjestu ima pristup računalu povezanom na Internet. Internet je svijet oko nas učinio manjim, a informacije dostupnijima. Ljudi se gotovo sa sjetom sjećaju vremena kada su čitaonice knjižnica bile pune, kada se za izvod iz matičnih knjiga moralo ići u arhiv ili kada se čekalo da netko „siđe s interneta“ da bi se moglo telefonirati. Promjenama novog doba i rastućim zahtjevima korisnika morale su se odazvati i kulturne institucije, odnosno knjižnice, arhivi i muzeji. Kako bi svoju građu učinile dostupnom i na digitalnom tržištu, tržištu kojem se može pristupiti iz udobnosti svoga doma, odnosno prostoru u kojem se nalazi digitalna građa koja je dostupna korisnicima na osobnim računalima za određenu naknadu, odnosno članarinu, pretplatu ili bez nje, kulturne institucije digitaliziraju.

„Digitalizacija je, u najširem smislu, prevođenje analognoga signala u digitalni oblik. U užem smislu, pretvorba teksta, slike, zvuka, pokretnih slika (filmova i videa) ili trodimenzionalnog oblika nekog objekta u digitalni oblik, u pravilu binaran kod zapisan kao računalna datoteka sa ili bez sažimanja podataka, koji se može obrađivati, pohranjivati ili prenositi računalima ili računalnim sustavima.“²⁸

Digitalizacija je, dakle, smjer u kojem se kreću kulturne institucije kako bi svoju građu učinile dostupnom u obliku računalnih datoteka. U digitalnom dobu, digitalizacija je *mainstream*, a ne *underground*, odnosno, kao što kaže Aleksandra Uzelac, pročelnica odjela za kulturu i komunikaciju Instituta za međunarodne odnose, analogni mediji i dalje postoje, ali digitalizaciji ništa ne promiče.²⁹

---

²⁸Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Digitalizacija. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68025> (08.02.2016.)

²⁹Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog vlasništva. //Medijska istraživanja, 10, 1(2004): str. 38.

2.1. Zašto kulturne institucije digitaliziraju

Digitalizacija se provodi radi zaštite izvornika, veće dostupnosti i mogućnosti korištenja građe te radi stvaranja nove ponude korisnicima i upotpunjavanja fonda neke institucije. Digitalizacija koja se provodi radi zaštite izvornika iznimno je bitna za kulturne institucije s obzirom da one nerijetko korisnicima na korištenje daju stare i već oštećene, često i vrlo vrijedne primjerke svoje građe. Korisnicima se tada može ponuditi građa u elektroničkom obliku, čime se uvelike smanjuje opasnost od oštećenja izvornika. Isto tako, velika je prednost i to što elektronička verzija može poslužiti kao sigurnosna kopija u slučaju oštećenja ili uništenja originala. Digitalizacija radi veće dostupnosti i korištenja građe jasna je sama po sebi – elektronička inačica građe može istovremeno biti dostupna velikom broju korisnika, dok original može biti dostupan na korištenje samo jednom korisniku. Jedan od najvažnijih razloga za digitalizaciju je stvaranje nove ponude i pružanje novih usluga korisnicima. Na taj način koriste imaju i „obični“ korisnici jer mogu npr. pretraživati cijeli tekst, ali i druge kulturne institucije koje mogu spajati razne zbirke i fondove čak i ako se jedan dio tog fonda ili zbirke nalazi na drugom kraju svijeta. Posljednji, no nikako ne i najmanje važan razlog digitalizacije je i upotpunjavanje fonda neke institucije, bilo da je razlog oštećen ili uništen original ili pak izrada zbirke za koju institucija procijeni da joj je potrebna.³⁰

2.2. Što digitalizirati

U idealnom svijetu, kulturne institucije bi digitalizirale sve zbirke i fondove, svaki muzejski izložak, svaku knjigu, no zbog troškova koje digitalizacija nosi te zbog vremena koje iztiskuje, prije procesa digitalizacije potrebno je odabrati koja će se građa najprije digitalizirati.

Odabir građe ovisi o vrsti institucije, njenom programu te ciljevima koji se žele postići³¹, odnosno odabir građe za digitalizaciju direktno ovisi o razlozima zbog kojih se digitalizira. Na primjer, ako Knjižnica grada Zagreba želi digitalizirati kako bi očuvala i spriječila daljnje uništavanje starih knjiga, naravno da neće odabrati knjige koje su nastale 2010. godine ili

---

³⁰ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 10-11.

³¹ Stančić, H. Digitalizacija. Str. 15.

slično. Pravilan odabir gradiva za digitalizaciju uvelike može smanjiti mogućnost propadanja projekta digitalizacije neke institucije.

Općenito govoreći, najbolje je odabrati građu koja je jednostavna za digitalizaciju jer se pretpostavlja da će s građom koju se jednostavno digitalizira biti manje problema prilikom obrade, što uvelike može smanjiti troškove samog projekta. Također, znajući da je digitalno tržište fokusirano na korisnike, vrlo je važno odabrati najprije najpopularnija djela.³²

Odabir gradiva za digitalizaciju ne može obavljati jedna osoba jer se odabir gradiva ne temelji na vlastitim interesima nekog pojedinca ili pak na slučajnom odabiru. Kako bi se odabralo „pravo“ gradivo, preporuča se sastavljanje povjerenstva za odabir čiji su članovi stručnjaci iz raznih područja – knjižničari, muzeolozi ili arhivisti, stručnjaci koji predviđaju kako će publika prihvatiti digitalizirano gradivo, stručnjaci za konzervaciju i očuvanje, pravnici, stručnjaci iz područja koja su tematski vezana za gradivo koje se želi digitalizirati te, naposljetku, i stručnjaci za digitalizaciju. Čitav tim stručnjaka posvećen je tome da projekt digitalizacije bude ostvaren te da digitalizirana građa ima dobar odjek kod korisnika, što upućuje na to koliko je važno prije početka same digitalizacije odlučiti što digitalizirati. Važno je spomenuti i korak koji prethodi odabiru gradiva, a to je uspostava kriterija za odabir. Kriteriji će biti različiti za arhivsko, muzejsko i knjižnično gradivo. Sam odabir gradiva započinje predlaganjem gradiva, tj. članovi povjerenstva za odabir preko seta pitanja daju mišljenje o određenom gradivu te na taj način odlučuju treba li ga predložiti za digitaliziranje ili ne. Nakon toga nastaju dvije liste po svakom članu: lista gradiva koje se predlaže i lista gradiva koje se ne predlaže. Povjerenstvo za odabir treba procijeniti koje bi gradivo trebalo digitalizirati na način da uspoređuje nastale liste te utvrđuje postoji li gradivo za koje svi članovi smatraju da bi se trebalo digitalizirati, ali isto tako i postoji li gradivo koje se nalazi na obje liste. Ako postoji, o tom gradivu povjerenstvo diskutira i donosi zajedničku odluku. Nakon što je gradivo odabrano, treba odrediti kojim će se redoslijedom digitalizirati. Kako bi se odredio pravilan redoslijed postoje tri smjernice koje se moraju sagledati kao cjelina kako bi se odredio pravilan redoslijed. Te smjernice su vrijednost, rizik i predviđeno korištenje gradiva. Svako odabrano gradivo trebalo bi imati informatičku, administrativnu, artefaktnu ili stvarnu, pridruženu, dokaznu ili novčanu vrijednost, a ona može varirati od niske do visoke. Gradivo visoke vrijednosti trebalo bi se digitalizirati prvo. Rizik također varira od visokog do niskog. Gradivo visokog rizika je gradivo koje je, primjerice, sačinjeno od materijala koji je u

---

³² Stančić, H. Digitalizacija. Str. 15.

procesu raspadanja ili pak ono koje predstavlja opasnost za ljude koji njime rukuju, a gradivo niskog rizika je ono koje je ispravno pohranjeno i ne prijete mu brzo uništenje. Najprije će se, naravno, digitalizirati građa s visokim rizikom. Predviđeno korištenje građe vezano je uz ciljanu publiku ili, točnije, uz potražnju. Jasno je da je predviđanje korištenja slično predviđanju vremenskih prilika jer se događa da neka građa odjednom postane vrlo zanimljiva ili da korisnici odjednom za nju izgube interes. Pri odlučivanju o redoslijedu, potrebno je kombinirati dobivene rezultate i sagledavajući sva tri aspekta, odlučiti kojem je gradivu najpotrebnija digitalizacija.³³

---

³³ Stančić, Hrvoje. Digitalizacija. Str. 15-23.

3. Autorska prava kao prepreka stvaranju digitalnog tržišta

Digitalizacija je, kao što je pomnije objašnjeno u prethodnom poglavlju, *mainstream*. Danas svi digitaliziraju. No, ne digitaliziraju svi zato što je proces digitalizacije jeftin, jednostavan ili kratkotrajan, već zbog toga što je razvoj tehnologije digitalizaciju učinio neizostavnim dijelom rada u kulturnoj, ili bilo kojoj drugoj, instituciji.

Europska komisija je 2010. godine usvojila dokument „*Europe 2020*“ u kojem je sadržana strategija razvitka Europske unije u idućem desetljeću. Uz „*Europe 2020*“ objavljen je i popratni dokument „*A Digital Agenda for Europe*“ u kojem se govori o razvoju digitalne ekonomije. Iz potonjeg se vidi da se želi omogućiti da se većina poslovnih transakcija i radnih postupaka može obaviti putem Interneta, što znači da se radi o stvaranju sredine u kojoj će sve službe i usluge biti digitalizirane, a najavljuje i stvaranje europske digitalne knjižnice u kojima bi korisnicima bila dostupna kulturna baština iz knjižnica.³⁴ Na taj način bi građa kulturnih institucija bila dostupna na svojevrsnom digitalnom tržištu na kojem korisnici iz udobnosti svojega doma, za određenu naknadu, odnosno članarinu, pretplatu ili slično, mogu pronaći, pročitati i skinuti svaki dokument kojeg požele, a kojeg bi inače bili u mogućnosti pribaviti samo u prostorijama kulturnih institucija.

No, proces digitalizacije nije proces koji se može finalizirati u kratkom vremenu, bez pripreme i bez značajnih financijskih i ljudskih resursa, te ona nije samo fizički proces digitaliziranja djela, tj. puko skeniranje knjiga ili, između ostalog, 3D skeniranje muzejskih izložaka. Iako je finalni proizvod upravo to, skenirana knjiga ili bilo koja druga građa, koja nam je dostupna na webu neke institucije, u proces digitalizacije ulaze i već spomenute komisije koje odlučuju o tome što će se digitalizirati, ljudski resursi koje najprije treba obučiti kako bi mogli digitalizirati, nabavka opreme kao što su skeneri, digitalni fotoaparati i kamere, razni uređaji za digitalizaciju zvuka, filma ili videa, odnosno sve što je instituciji potrebno kako bi digitalizirala željeno gradivo, a naposljetku i softverski programi preko kojih bi sva digitalizirana građa mogla biti dostupna za korištenje. Ništa od navedenog nije besplatno te

---

³⁴ Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012); str. 18-19.

tako institucije koje se upuštaju u projekte digitalizacije moraju imati dovoljno sređenu financijsku situaciju kako bi uopće ulazile u takve projekte. Nije rijetko da projekti digitalizacije propadaju, što zbog financija, što zbog nekih drugih razloga, no skupina razloga zbog koje propada većina projekata ili zbog koje se većina projekata ne može finalizirati u potpunosti upravo je nedovoljno dobra priprema projekata. U tu skupinu ubrajaju se i nedostatak financijskih i ljudskih resursa, nedovoljna obrazovanost ljudskih resursa po pitanju digitalizacije, nerealna očekivanja i slično. Jedan od razloga iz te skupine je upravo i širi pojam ovog diplomskog rada, autorska prava.

Kulturne institucije koje najčešće moraju voditi računa o autorskim pravima su knjižnice, arhivi razmjerno manje jer građa koja je pohranjena u arhivima najčešće ne podliježe autorskom pravu. Ipak, razvoj novih tehnologija promijenio je način na koji autorska djela nastaju, način na koji su ta djela dostupna i način na kojih ih se distribuira, a samim time je jasno da upravo digitalizacija povećava mogućnost kršenja autorskih prava. Kulturne institucije, kojima je u digitalnom dobu cilj biti dio *mainstreama* i pratiti plan Europske komisije, nemaju autorska prava na djela koja žele digitalizirati te upravo zbog toga moraju paziti na zakone o autorskom pravu prije digitalizacije, odnosno prije davanja na korištenje građe koju su digitalizirale³⁵.

3.1. Ograničenja autorskog prava u slučaju kulturnih institucija

Sukladno Direktivi EU, ZAPSP je „privilegirao“ kulturne institucije, odnosno knjižnice i arhive te one imaju određena ograničenja autorskog prava.³⁶ Takve kulturne institucije, u manjini i neprofitne organizacije, privilegirane su i od strane američkog zakona, kako se da primijetiti kod Hirtle, Hudson i Kenyon.

3.1.1. Privatno korištenje

---

³⁵Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. CopyrightandCulturalInstitutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, ArchivesandMuseums. Ithaca, New York: CornellUniversityLibrary, 2009. Str. 1-6.

³⁶ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 93.

Knjižnice i arhivi mogu bez odobrenja autora i naknade reproducirati autorsku građu u digitalni format, ako to čine za privatno korištenje, s iznimkom notne i kartografske građe koju nije moguće digitalizirati za privatno korištenje. Autor ili nositelj prava ne mora dati odobrenje za reproduciranje djela na digitalnu podlogu, ali ubire naknadu ne od strane institucije, već od udruge za kolektivno ostvarivanje prava, koja ta sredstva prikuplja od prodaje tehničkih uređaja i praznih nosača zvuka, teksta ili slike. Kad je u pitanju digitalizacija građe za nastavno osoblje, koje će biti u prilici digitalizirati školske ili sveučilišne knjižnice, ZAPSP nije predvidio ograničenje. No, većina će izdavača tolerirati spomenuto, ako se digitalizira za potrebe nastave.³⁷ Umnožavanje djela u osobne svrhe je jedno od najčešćih ograničenja jer je osobni interes korisnika da reproducira tuđe autorsko djelo za svoje potrebe priznato od strane svih zakonodavstava kao valjani razlog zbog kojeg je potrebno ograničiti isključivo pravo autora na umnožavanje.³⁸

3.1.2. Čuvanje i očuvanje građe

ZASPS je predvidio ograničenja autorskih prava za knjižnice i arhive, ali i za druge neprofitne institucije, kao što su obrazovne i znanstvene ustanove, za reproduciranje autorskog djela na bilo koju podlogu u najviše jednom primjerku za nadomještanje izvornika ili za izrađivanje sigurnosne kopije, što, naravno, ne dopušta spomenutim institucijama da ta autorska djela daju na korištenje ili da korisnicima omoguće pristup istima.³⁹

3.1.3. Umnožavanje dopušteno licencijom

Kako bi se potaknulo veće korištenje građe u obrazovne svrhe, različite nakladničke licencije, ali i odluke na državnoj razini, omogućuju ovlaštenom korisniku da u materijal za nastavu uključe i dijelove koji su zaštićeni autorskim pravom.⁴⁰ Naravno, i kada se radi o drugoj građi,

---

³⁷ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 94.

³⁸ Modrušan-Ranogajac, Ž. Umnožavanje autorskih djela fotokopiranjem u svrhu osobnog usavršavanja. // Zbornik hrvatskog društva za autorsko pravo 1 (2000); str. 175.

³⁹ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 94-95.

⁴⁰ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 95.

a ne samo onoj knjižničnoj, jasno je da razne licencije mogu dati razne „privilegije“ institucijama, kako bi one što bolje mogle obavljati svoju misiju.

3.1.4. Nezaštićena djela

Nezaštićena djela, među kojima su i ona kojima su istekla autorska prava, svatko može digitalizirati. Naravno, važno je prije digitalizacije ustanoviti jesu li djelu istekla autorska prava⁴¹.

3.1.5. Djela siročad

ZAPSP je 2014. godine regulirao status djela siročadi (djelo nahoče, *orphan-work*), odnosno djela za koja nakon opširne potrage nije pronađen autor ili nositelj prava⁴², i dozvolio javnim arhivima, knjižnicama i muzejima, ali i drugim pravnim osobama koje obavljaju obrazovnu i znanstvenu djelatnost, a od toga ne ostvaruju izravnu ili neizravnu komercijalnu korist, da reproduciraju djela siročad koja su sadržana u njihovim zbirkama u svrhu digitalizacije, stavljanja na raspolaganje javnosti, indeksiranja, katalogiziranja, očuvanja ili obnove.⁴³

3.2. Kada autorska prava postaju prepreke?

Jasno je da je cilj ograničenja u korist knjižnica, arhiva i drugih institucija zaštita rijetke ili oštećene građe, odnosno privatna upotreba građe⁴⁴, no što kada je cilj digitalizacije kulturne institucije poboljšanje dostupnosti građe, što će najvjerojatnije zauvijek ostati misija takvih ustanova?

---

⁴¹ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 95.

⁴² Salamon-Cindori, B., Petrušić, R. Djela-siročad: u očekivanju autora. // Iz naših knjižnica, Kem. Ind. 51 (9-10/2012); str. 455.

⁴³ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 127/2014) (15.12.2015.)

⁴⁴ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 96.

U sljedećim recima opisani su neki razlozi zbog kojih autorska prava postaju prepreka stvaranju digitalnog tržišta kakvog je zamislio dokument „*Europe 2020*“.

3.2.1. Nemogućnost slobodnog odabira građe

Knjižnice, arhivi, muzeji, ali i bilo koje druge institucije, često ulaze u projekte digitalizacije kako bi digitalizirale jedan dio svoje građe. Tome je tako jer bi naprosto bilo nevjerojatno očekivati da jedna institucija u samo jednom projektu digitalizacije može digitalizirati cijelu svoju građu i odjednom ju biti u mogućnosti ponuditi korisnicima, što iz financijskih razloga, što zbog vremenskog ograničenja, što zbog činjenice da je takav projekt vrlo vjerojatno već zbog svog opsega osuđen na propast. Iz navedenih razloga, institucije se odlučuju digitalizirati jedan dio građe po jednom projektu digitalizacije jer su tako u mogućnosti korisnicima ponuditi jednu cjelinu, jedan fond, jednu zbirku koju su odlučili digitalizirati prije neke druge cjeline jer je, na primjer, iznimno tražena i za njenom digitalizacijom postoje korisnički zahtjevi.

Do problema dolazi ako je jedan ili više dokumenata, knjiga ili drugih dijelova građe određene institucije zaštićen autorskim pravima. Takav dio građe je, naravno, moguće digitalizirati, no nije ga moguće dati na korištenje. Takvi se slučajevi otkriju i prije početka procesa digitalizacije te onemogućuju instituciji slobodan odabir gradiva te naposljetku ta činjenica da ne mogu digitalizirati čitavu zbirku, fond ili dovodi do nepotpune ponude korisnicima na digitalnom tržištu.

Jedan od novijih primjera je i nedavni projekt digitalizacije Knjižnica grada Zagreba⁴⁵ iz 2007. godine. Naime, KGZ je 2007. godine prijavio projekt digitalizacije u kojem su naumili digitalizirati knjižničnu građu koja je vrijedna i rijetka, očuvana i cjelovita, neovisno o vrsti, formatu i mediju, a koja se odnosi na Zagreb, koja je u Zagrebu objavljena i koja se je na bilo koji način vezana uz zavičajnike. KGZ u tom projektu nije mogao slobodno odabrati građu jer je neka građa bila zaštićena pravima autora iz područja književnosti, znanosti i umjetnosti, pravima nakladnika, pravima umjetnika izvođača te pravima proizvođača fonograma. Pri stručnom odabiru gradiva za digitalizaciju prednost je imala slobodna građa, te građa koja je postala javno dobro, što je uvelike umanjilo cjelovitost građe koju je KGZ naumio

---

⁴⁵ u daljnjem tekstu: KGZ

digitalizirati i ponuditi korisnicima.⁴⁶ Primjer KGZ-a nije izoliran. Posljedice autorskih prava kao prepreka digitalizaciji i davanju građe na korištenje vidljivi su i kada se pogleda sadržaj dosad digitalizirane građe na „*Europeani*“ i građe drugih europskih knjižnica jer je najvećim djelom digitalizirana upravo slobodna građa, te građa koja više nije zaštićena autorskim pravima (radi se najčešće o građi nastaloj prije dvadesetog stoljeća). Građa dvadesetog stoljeća koja je većim dijelom još uvijek zaštićena mogla bi ostati „crnom rupom“ europskog kulturnog nasljeđa.⁴⁷ Sličnu sudbinu predvidio je i „*Mobile Collections Project*“ iz 2013. godine u sklopu kojega se istraživao kompleks pravnih pitanja koja se tiču zaštite autorskih prava na razini Europske Unije te Ujedinjenog Kraljevstva. „*Mobile Collections Project*“ istraživao je probleme vezane za autorska prava s kojima su se susretale razne institucije pri pripremi i tijekom ranijih faza projekata digitalizacije. Istraživači, između ostalog, u svojim publikacijama navode kako je pitanje hoće li određena građa uopće ikada moći biti digitalizirana te zaključuju kako bi to moglo dovesti čak i do netočnosti povijesnih dokaza u budućnosti.⁴⁸

3.2.2. Nemogućnost identifikacije ili pronalaska autora, odnosno nositelja prava

Iz prethodnih je poglavlja jasno da se autorom nekog djela smatra osoba koja je to autorsko djelo stvorila, a samim time se pretpostavlja da ga je na sebi svojstven način označila kako bi se upravo prema tom imenu, znaku, pseudonimu ili kodu moglo jasno vidjeti tko je to djelo stvorio. Bila označena ili ne, odnosno koliko god bilo jasno iz „korica knjige“ tko je autor, za svu građu koja se želi digitalizirati potrebno je prije postupka digitalizacije utvrditi autora, odnosno nositelja autorskih prava koji treba dopustiti digitalizaciju⁴⁹, što je ponekad vrlo iscrpan i lavovski posao, a nerijetko nemogućnost identifikacije autora ili nositelja prava, odnosno nositelja autorskih prava, predstavlja prepreku stvaranju digitalnog tržišta.

---

⁴⁶ Belan-Simić, A. Oblikovanje digitalnih zbirki u procjepu između zaštite prava korisnika i autorskih i srodnih prava // 5. festival hrvatskih digitalizacijskih projekata, 20.-21. ožujka 2015. Dostupno na: http://dfest.nsk.hr/2015/wp-content/themes/boilerplate/2015/prezentacije/Belan-Simic_Alemka.pdf (03.02.2016.)

⁴⁷ Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012); str. 19-20.

⁴⁸ Rosati, E. Copyright issues facing early stages of digitization projects. Dostupno na: <http://www.digitalhumanities.cam.ac.uk/Copyrightissuesfacingearlystagesofdigitizationprojects.pdf> (19.02.2016.)

⁴⁹ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 98.

Identificiranje autora ili nositelja prava trebalo bi započeti identifikacijom izvornog nositelja prava, a to ne mora biti sam autor, iako je općenito je mišljenje i pravilo takvo⁵⁰. Čak i kada nije riječ o prenošenju ili nasljeđivanju autorskog prava, nositelj prava je mogao biti netko drugi. Na primjer, nositelj autorskog prava nije sam autorkada se radi o piscu iz sjene (engl. *ghostwriter*), osobi koja ideju neke druge osobe, najčešće *celebrityja*, pretače na papir. Upravo je pisac iz sjene nositelj autorskih prava, bez obzira na ime koje piše na naslovnici, što uvelike otežava posao kulturnih institucija pri dobivanju dopuštenja za digitalizaciju. Nadalje, dosta je velika poteškoća i pitanje autorskih prava za audio snimke. Audio snimke specifične su u pogledu identifikacije autora jer postoji više mogućih autora za svaku snimku, a nositelj autorskih prava će u većini slučajeva biti osoba koja je najviše doprinijela stvaranju snimke. Na primjer, autor audio snimke može biti osoba koja je omogućila da snimka bude snimljena, osoba koja je odgovorna za snimanje ili pak osoba čiji je nastup snimljen na snimci. Općenito gledajući, za pretpostaviti je da je osoba čiji je nastup snimljen na audio snimci nositelj autorskih prava, no nije uvijek tako. Na primjer, planetarno popularna grupa *The Beatles* bi se trebala smatrati nositeljem autorskih prava za snimku skladbe *Please Please Me*, no autorska prava na tu snimku djelomično nosi i George Martin, producent grupe The Beatles, ali i EMI, tadašnji poslodavac Georgea Martina. Identifikacija nositelja autorskih prava vrlo je važna kod djela koja nemaju samo jednog autora, tj. kod djela koja su stvorena u koautorstvu. U tom slučaju, svi koautori mogu polagati sva prava na autorsko djelo, ali isto tako, i svi oni koji su naslijedili autorsko pravo, također mogu polagati sva prava na to djelo. Identifikaciju nositelja autorskih prava uvelike otežavaju takozvana „*worksmade for hire*“, odnosno djela napravljena od strane zaposlenika unutar tvrtke koja može, ali i ne mora biti nositeljem autorskih prava na ta djela. Naime, kada zaposlenik stvori djelo u sklopu svojih dužnosti koje mu pripadaju kao zaposleniku, nositeljem autorskih prava se smatra poslodavac, a ne zaposlenik.⁵¹ No, autori umiru i autorsko pravo se nasljeđuje, poslodavci propadaju i prodaju autorska prava, a prijenos autorskog prava nigdje se ne evidentira. Tako pronalazak autora ili nositelja autorskih prava za kulturne institucije postaje detektivska igra, a ponekad i ostane misterija.⁵²

---

⁵⁰Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. CopyrightandCulturalInstitutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, ArchivesandMuseums. Str. 154.

⁵¹Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. CopyrightandCulturalInstitutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, ArchivesandMuseums. Str. 55-65.

⁵²Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. CopyrightandCulturalInstitutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, ArchivesandMuseums. Str. 155.

Kada i ako kulturna institucija uspije identificirati autora ili nositelja prava, tu njen posao ne prestaje. Kulturna institucija također mora pronaći autora ili nositelja te ga kontaktirati kako bi mogla dobiti dopuštenje za digitalizaciju. U nemalom broju slučajeva će se problem riješiti komunikacijom, tako što će osoba koju institucija smatra nositeljem prava uputiti istu na trenutnog ili barem sljedećeg nositelja prava, no ponekad će institucija dalje tragati raznim bazama podataka pokušavajući locirati nositelja prava. U Hrvatskoj i svijetu postoji velik broj baza po kojima se mogu pretraživati autori i nositelji prava za neku građu, ali i velik broj udruga za kolektivno ostvarivanje prava te se na taj način olakšava posao pronalaska autora ili nositelja prava (na primjer: *The WATCH File*, *WorldCatCopyrightEvidenceRegistry*, *InternationalFederationofReproductionRightsOrganizations*, *ConfédérationInternationale des Sociétés d'Auteurs et Compositeurs*, *HUZIP*, *ZAMP*, *ZANA*, *IFFRO*...⁵³), ali i velik broj drugih baza koje mogu pomoći pri identifikaciji (popisi za mrežnu registraciju autorskog prava, kazala i katalozi institucija, razna biografska pomagala⁵⁴)⁵⁵, no ponekad ni sve te mogućnosti nisu dovoljne da bi se nositelj prava identificirao i locirao.

Djelo kojemu nije pronađen autor ili nositelj autorskih prava naziva se djelom siročetom, a upravo su takva djela činila veliku prepreku stvaranju digitalnog tržišta i kao takva su se zaobilazila u projektima digitalizacije.⁵⁶ Isto je događalo i na našim prostorima dok ZAPSP nadopunom iz 2014. godine nije regulirao status djela siročeta i dozvolio knjižnicama, arhivima, muzejima, ali i drugim institucijama koje obavljaju slične djelatnosti da digitaliziraju, reproduciraju i daju na korištenje djela siročad do onog trenutka kada im se identificira autor, jedan od autora ili nositelj prava, a tada se na ta djela odnose iste zakonske odredbe kao i za djela kojima se od početka zna autor. Institucije mogu reproducirati takva djela u svrhu digitalizacije, stavljanja na raspolaganje javnosti, indeksiranja, katalogiziranja, očuvanja ili obnove.⁵⁷

Dakle, djela kojima ni nakon primjereno sveobuhvatne pretrage nije pronađen autor ili nositelj prava dobivaju status djela siročeta i na njih se odnose ograničenja autorskih prava. Sva ostala

---

⁵³ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 59-61.

⁵⁴ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 104.

⁵⁵ Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. Copyright and Cultural Institutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, Archives and Museums. Str. 155-171.

⁵⁶ Šalamon-Cindori, B., Petrušić, R. Djela-siročad: u očekivanju autora. // Iz naših knjižnica, Kem. Ind. 51 (9-10/2012); str. 455.

⁵⁷ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 127/2014) (15.12.2015.)

djela kulturna institucija će morati zaobići u projektima digitalizacije te će tako autorsko pravo iz još jednog razloga postati prepreka stvaranju digitalnog tržišta.

3.2.3. Javno dobro koje to ipak nije

Autorsko djelo, odnosno građa postaje javnim dobrom kada više nije predmetom zaštite autorskih prava iz različitih razloga, odnosno kada su autorska prava za to djelo ili građu istekla. Kulturne institucije slobodno mogu digitalizirati takva djela bez odobrenja autora ili nositelja prava. No, poznato je da autorska djela ne moraju biti stvaralaštvo samo jednog autora ili da jedno djelo može biti skup više autorskih djela te u tom slučaju kulturna institucija mora tražiti odobrenje svih autora ili svih nositelja autorskih prava kako bi se nesmetano mogla upustiti u projekt digitalizacije. Kulturna institucija vrlo lako može u pripremi projekta digitalizacije pretpostaviti da su nekom djelu istekla autorska prava, a da to nije slučaj.

Na primjer, KGZ je u svom već spomenutom projektu digitalizacije naumio digitalizirati i prvo izdanje „Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića“ autorice Ivane Brlić-Mažuranić. Naravno, autorska prava su istekla 70 godina nakon autoričine smrti te je djelo kao takvo postalo javnim dobrom. No, prvo izdanje tog djela sadrži i ilustracije, autorsko djelo također zaštićeno autorskim pravima autorice ilustratorice NasteRojc. Kako je NastaRojc umrla 1964. godine, autorska prava na ilustracije još uvijek traju te je za njih bilo potrebno pribaviti dozvolu nositelja autorskih prava. Također, KGZ je u sklopu svog projekta naumio digitalizirati i prvo izdanje „Priča iz davnine“ iste autorice, no prava ilustratora Petra Orlića nisu istekla.⁵⁸ Iako je nakon opširne potrage u dva gore navedena primjera ipak dobivena dozvola nasljednika autorskih prava ilustratora, neka druga djela nisu te sudbine te ih nerijetko zbog nemogućnosti dobivanja dozvole nije moguće digitalizirati.

---

⁵⁸Belan-Simić, A. Oblikovanje digitalnih zbirki u procjepu između zaštite prava korisnika i autorskih i srodnih prava // 5. festival hrvatskih digitalizacijskihprojekata, 20.-21. ožujka 2015. Dostupno na: http://dfest.nsk.hr/2015/wp-content/themes/boilerplate/2015/prezentacije/Belan-Simic_Alemka.pdf(03.02.2016.)

Trajanje autorskih prava se, dakle, ne bi trebalo pretpostavljati i ne bi se trebalo unaprijed zaključivati da su nekom djelu autorska prava istekla „samo“ zato što je prošlo 70 godina od autorove smrti jer možda postoji više autora u samom djelu, kao što je vidljivo iz gore navedenom primjeru, no i zato jer to ponekad jednostavno nije točno. Primjerice, iako je Mark Twain umro još 1910. godine, njegovo autorsko pravo ga je nadživjelo i za više od maksimalnih 70 godina. Naime, učesnici projekta „*The Mark Twain Papers & Project*“ knjižnice Bancroft na kalifornijskom sveučilištu Berkeley godinama su godinama sakupljali kopije Twainove korespondencije koje su i objavljivali u sveučilišnim izdanjima te su 2001. godine su, uz dopuštenje organizacije *Mark Twain Foundation* koja u vlasništvu ima autorska prava na spise Marka Twaina, na prodaju ponudili ediciju mikrofilmova sa svom neobjavljenom korespondencijom. Iako nema dokaza da je netko kupio ediciju mikrofilmova, projekt je samim stavljanjem na tržište produžio trajanja autorskih prava na korespondenciju do 2048. godine, odnosno 140 godina nakon autorove smrti.⁵⁹ Kao što proizlazi iz napisanog, jasno je da kulturne institucije ni u kom slučaju ne bi trebale pretpostavljati da je neko djelo javno dobro prije nego što detaljno provjere traju li još uvijek autorska prava u nekom obliku.

3.2.4. Digitalizacija novina i časopisa

Digitalizacija novina i časopisa važan je segment nastojanja da se dokumenti od interesa javno objave te da im svatko ima pristup.⁶⁰ Ovaj segment zaslužuje posebnu pozornost jer se dosta razlikuje od digitalizacije knjiga ili druge tiskane građe iz nekoliko razloga. Novine i časopisi se u pravilu objavljuju kroz dulje vrijeme, sadrže mnogo priloga koji su često autorska djela, a jednostavnoj pripremi digitalizacije i dobivanju dopuštenja od autora ili nositelja prava ne pridonosi ni činjenica da ta autorska djela često nisu ni potpisana jer su nastala od strane novinara koji su zaposlenici novinskih kuća te, kao što je objašnjeno u jednom od prethodnih poglavlja, za takva djela nositelji autorskih prava su upravo novinske kuće kojima su pravo na korištenje djela prenijeli novinari, bilo honorarni bilo stalni. Autorska djela koje jedan časopis može sadržavati su članci, fotografije, privatna pisma (uključujući i pisma čitatelja bez obzira na uredničke preinake) i dr. Institucija koja

---

⁵⁹Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. Copyright and Cultural Institutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, Archives and Museums. Str. 44.

⁶⁰Talke, A. Legal aspects of newspaper digitization. // World library and information congress: 76th IFLA general conference and assembly. 10-15 August 2010, Gothenburg, Sweden. Dostupno na: <http://www.ifla.org/past-wlic/2010/102-talke-en.pdf> (13.04.2016.)

digitalizira mora tražiti odobrenje novinske kuće, no ako novinska kuća nije nositelj autorskih prava, institucija mora tražiti odobrenje od svakog autora ponaosob. U tom slučaju se može dogoditi da se neko djelo samo djelomično digitalizira, odnosno da se dobije dopuštenje za digitalizaciju teksta, ali ne i slike ili obrnuto. Upravo zbog toga je posao dobivanja dopuštenja za digitalizaciju časopisa iznimno kompliciran i dugotrajan, a često postane i prepreka za stvaranje digitalne inačice nekog časopisa ili novina u cijelosti ili uopće.⁶¹ Armin Talke, berlinski stručnjak za pravo, preporučuje da svatko tko želi digitalizirati novine i časopise dvaput razmisli. Kako navodi u svom članku, posao traženja dopuštenja svih autora je jako dugotrajan, prilično kompliciran, a trud koji je potrebno uložiti često i ne urodi plodom. Zaista, kada bi se kulturna institucija prihvatila digitalizacije nekog časopisa koji je izlazio jednom tjedno tijekom pedeset godina, teško je i zamisliti koliko bi se autora ili nositelja autora trebalo kontaktirati. Također, znajući da ponekad identifikacija i lokacija autora ili nositelja prava nije tako jednostavan posao, jasno je da se tako veliki projekti digitalizacije časopisa rijetko rade, a jasno je i zašto. Talke se pita što bi bilo kada bi institucije za dopuštenje pitale samo novinske kuće, a ne i svakog autora ponaosob, no zaključuje kako bi opasnost od kršenja prava autora bila prevelika.⁶²

Prilikom digitalizacije novina i časopisa, ne smije se zaboraviti i na prava osoba koja su u njima spomenuta. Primjerice, novine često sadrže članke o kriminalcima, a često i članke u kojima se neku osobu vrijeđa ili omalovažava. Iako inače nitko osim nekoliko ljudi u knjižnicama nema pristup tim člancima, a digitalizacijom bi se omogućilo da im veći broj ljudi ima pristup. Naravno, to je iznimno dobro za povijesna istraživanja, no što bi na to rekli ti isti kriminalci iz članaka koji su, primjerice, prije dvadeset godina napravili loše djelo? Zasiurno se s time ne bi složili što potvrđuje i primjer iz Njemačke kada su određeni kriminalci pokrenuli žalbu nakon što su se njihova imena mogla pronaći na online arhivu jedne TV postaje vezano za ubojstvo koje su počinili prije dvadeset godina i za njega odslužili kaznu. Sud je odredio da žalba nije bila osnovana, no ipak su odredili kako taj članak ne smije biti indeksiran, što ga čini dosta teškim za pronalazak u online bazama, osim ako osoba koja traži ne zna točno gdje treba tražiti.⁶³

---

⁶¹ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 97-98.

⁶² Talke, A. Legal aspectsofnewspaperdigitization. // World libraryandinformationcongress: 76th IFLA feneralconferenceandassembly. 10-15 August 2010, Gothenburg, Sweden. Dostupno na: <http://www.ifla.org/past-wlic/2010/102-talke-en.pdf>(13.04.2016.)

⁶³ Talke, A. Legal aspectsofnewspaperdigitization. // World libraryandinformationcongress: 76th IFLA feneralconferenceandassembly. 10-15 August 2010, Gothenburg, Sweden. Dostupno na: <http://www.ifla.org/past-wlic/2010/102-talke-en.pdf>(13.04.2016.)

Uz navedena, povlači se i pitanje trajanja autorskih prava na novine i časopise, što također može uzrokovati probleme prilikom digitalizacije i utjecati na dostupnost istih na digitalnom tržištu. Smatra se da su novine i časopisi iz 19. stoljeća javno dobro, no, naravno, nije uvijek tako. Kulturna institucija mora odraditi iznimno dobru pripremu koja uključuje razdoblje izlaženja, graničnu godinu od koje treba tražiti nositelje te godinu smrti vlasnika novina.⁶⁴ Ponekad takva priprema može biti iznimno dugotrajna i puna skrivenih prepreka, a nerijetko se događa da institucije odustanu od digitalizacije starih novina i časopisa, ali i onih novijeg datuma.

3.2.5. Odobrenje dozvole (licenciranje)

Već je poznato da kulturna institucija većinom ne posjeduje autorska prava za djela koja želi digitalizirati, a ako ta djela nisu javno dobro i ako nisu primjenjiva ograničenja autorskih prava, institucija će morati dobiti dozvolu, odnosno nositelj autorskog prava će dati dozvolu instituciji za nešto što bi se inače smatralo kršenjem autorskih prava. Ovisno o namjeni digitaliziranog djela, institucija će morati dobiti i druge dozvole, na primjer dozvolu za skidanje ili reprodukciju djela. Unutar već spomenutog projekta „*Mobile Collections Project*“ su kao jedan od problema vezanih za autorska prava s kojima su se susretale razne institucije pri pripremi i tijekom ranijih faza projekata digitalizacije naveli upravo ishodaenje dozvola. Kako kažu, ponekad su se događale situacije kada su institucije uspjele dobiti dozvolu za digitalizaciju, ali ne i za skidanje digitalizirane građe s jedne web stranice u edukacijske svrhe.⁶⁵ Kao još jedan od problema vezanih za dobivanje dozvola ističe se i široka lepeza vrsti tih dozvola. Primjerice, licenčni ugovor može biti „preuzet“ samim trganjem omota nekog računalnog programa (tzv. *shrink-wrap* licencija), a takvi se koriste za računalnim programima još od osamdesetih godina 20. stoljeća. Institucija u takvim slučajevima može označiti uvjete koji bi trebali biti drugačiji i pokušati dogovoriti uvjete koji joj odgovaraju, no to je složen postupak.⁶⁶ Licencije mogu biti usmene i pismene, ekskluzivne i limitirane itd., a na kulturnoj instituciji je da ima na umu kakvu licenciju treba dobiti za digitalizaciju i daljnje korištenje određene građe, odnosno kakva je licencija koja joj je odobrena i koja joj prava

---

⁶⁴ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 98-99.

⁶⁵ Rosati, E. Copyright issues facing early stages of digitization projects. Dostupno na: <http://www.digitalhumanities.cam.ac.uk/Copyrightissuesfacingearlystagesofdigitizationprojects.pdf> (19.02.2016.)

⁶⁶ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 64.

njome pripadaju te na taj način pokušati zaobići autorska prava kao prepreku stvaranju digitalnog tržišta.

Razvojem tehnologije povećala se svijest o kršenju autorskih prava te su stvorene razne licencije, ugovori i udruge za pomaganje institucijama i autorima. Jedna od njih je licencija „*Creative Commons*“ iz 2001. godine (u Hrvatskoj od 2005. godine) koja sadrži predložke licencija poznatih pod akronimom CC koje se mogu učitati u trenutku objavljivanja djela. Uvjeti korištenja prikazani su ilustracijama koje jasno pokazuju dopušta li davatelj licencije umnožavanje, distribuciju, preradu djela i sl. Nadalje, licencija „*Science Commons*“ pomaže autorima odabrati prava na njihove znanstvene članke, a uz nju i licencija „*Creative Commons Attribution-Non-Commercial Licence*“ koja daje dozvolu javnosti da znanstvene članke ponovno koristi i raspućava, te i ugovor „*Licence to Publish*“, predložak ugovora između autora znanstvenog članka i nakladnika, donijele su mnogo dobroga na znanstvenom polju. Konačno, početkom devedesetih godina prošlog stoljeća osnovano je tijelo „*European Copyright User Platform*“ jer je bilo potrebno educirati knjižnice koje pružaju elektroničke usluge korisnicima i po pitanje autorskih prava.⁶⁷

3.2.6. Financijske poteškoće

Ovisno o vrsti i detaljima licencije ili ugovora kojega će institucija sklopiti s autorom ili nositeljem autorskim prava, moguće je da će morati plaćati naknadu. Knjižnice i arhivi, institucije koje imaju ulogu pomaganja slobodnom protoku informacija te tako zastupaju interese korisnika, u većini su slučajeva potpuno oslobođene plaćanja naknade.⁶⁸ U slučaju da si kulturna institucija ne može priuštiti visinu naknade ili plaćanje naknade uopće, autorska prava ponovno postaju prepreka stvaranju digitalnog tržišta.

Iz prethodnih poglavlja već je jasno kako autor ima pravo na naknadu za korištenje svog autorskog djela, no nije naodmet ponoviti da će u ugovoru ili licenciji stajati koliku točno naknadu institucija mora platiti za reproduciranje, distribuciju, iznajmljivanje, priopćavanje javnosti, javno izvođenje i prikazivanje, emitiranje te preradu djela, osim ako ugovorom nije drugačije određeno. Iako se, primjerice, knjižnica smatra neprofitnom ustanovom te se to

---

⁶⁷ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 67-70.

⁶⁸ Nemeč, D. Ograničavanja korištenja digitalnih autorskih djela: utjecaj na knjižnice. // Zbornik hrvatskog društva za autorsko pravo, 7 (2006), str. 209-210.

uzima u obzir prilikom utvrđivanja visine naknade⁶⁹, ponekad se može dogoditi da si knjižnice, a i druge institucije koje digitaliziraju autorska djela ne mogu priuštiti dogovorenu naknadu te zbog toga moraju odustati od digitalizacije željenog djela. Naravno, budući da su izvori iz kojih se institucije financiraju različiti te ovisno o tipu institucije mogu varirati od toga da se financiraju isključivo od države pa do toga da ih financiraju donacije i godišnje članarine, slijedi da će tako određen broj institucija odustajati od čitavih projekata digitalizacije iz financijskih razloga. Ponekad će institucije omogućiti pristup i/ili skidanje jednog dijela digitalizirane građe za koju ne trebaju plaćati naknade ili mogu pokriti plaćanje iste, a sporni će dio građe, na primjer, ograničiti samo za članove institucije ili slično. Na primjer, Udruga kanadskih arhivista je jedan dio svog časopisa u digitalnom obliku pod nazivom „*Archivaria*“ dala na korištenje svima, no određeni članci su bili dostupni samo pretplatnicima časopisa⁷⁰.

Iz navedenog proizlazi još jedno pitanje: hoće li se, ovisno o visini naknade, odnosno članarine neke vrste koju će krajnji korisnik morati platiti za korištenje digitaliziranog sadržaja neke institucije, broj korisnika knjižnica, arhiva i drugih institucija smanjiti, ali to je već pitanje za neku drugu priliku i neki drugi rad. Bez obzira na to, od iznimne je važnosti da kulturne institucije detaljno provjere koja prava pripadaju građi koju želi digitalizirati kako bi se osigurale i izbjegle eventualne poteškoće, u krajnjem slučaju i tužbe i novčane kazne.

---

⁶⁹ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 67.

⁷⁰ Internetska stranica časopisa *Archivaria* na kojoj se može vidjeti kako je jedan dio časopisa, točnije jedan članak iz časopisa nedostupan ako korisnik nije pretplatnik. Dostupno na: <http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria/archivaria?redirectUrl=http%3A%2F%2Fjournals.sfu.ca%2Farchivar%2Findex.php%2Farchivaria%2Farticle%2Fview%2F13559%2F14918>(11.04.2016.)

4. Iskustva domaćih kulturnih institucija

Kako je literatura o tuzemnim projektima digitalizacije u kontekstu autorskih prava vrlo oskudna, u sklopu istraživanja za ovaj rad poslana su poruke putem elektroničke pošte na adrese raznih kulturnih institucija u svrhu boljeg razumijevanja stanja u RH. U ovim je porukama bilo postavljeno sljedeće pitanje: *S kojim ste se problemima vezanim za autorska prava susretali prilikom projekta digitalizacije u [Ime institucije] te koje je Vaše mišljenje o tome jesu li naše institucije dovoljno obrazovane po pitanju autorskih prava?*

Odabir institucija bio je prilično jednostavan jer je jedino pravilo bilo da institucija na svojim internetskim stranicama ima istaknut digitalizirani sadržaj. Kako su se gradske knjižnice činile najplodnijim tлом za postavljanje ovakvoga pitanja, ono je postavljeno na adrese dvadeset knjižnica, ali i na adrese pet muzeja i tri arhiva. U većini slučajeva, korisnička podrška institucije je komunikaciju usmjerila na osobu odgovornu za digitalizaciju ili pravnog stručnjaka u instituciji.

Iz svih odgovora i razgovora jasno je da je pitanje autorskih prava na našim područjima još uvijek prilično neistraženo područje. Nije ni čudno, s obzirom na to da zakoni teško mogu pratiti napredak tehnologije, ali i zahtjeve s kojima se susreću knjižničari, odnosno arhivisti ili muzeolozi u današnje vrijeme. Iz korespondencije s pravnicom Muzeja za umjetnost i obrt, gospođom Ladom Bikić, proizlazi da je srž problema u tome što je ZAPSP nejasno napisan. Kako kaže: *„Zakon je nejasno napravljen i ima više tumačenja, a ponekad ni ne znate da kršite autorska prava dok vam autor na to ne ukaže“*. Nadalje, napominje kako bi trebalo napisati jedinstveno tumačenje zakona jer ga teško može razumjeti netko tko nije pravne struke.⁷¹ Drugi dosta veliki problem je činjenica da na našim prostorima ne postoji služba ili organizacija koja je upućena u sva pitanja vezana za autorska prava. Gospođa Ivana Salvador iz Gradske knjižnice Marko Marulić Split kaže: *„Najveći problem je što na razne nedoumice i*

---

⁷¹ Bikić, Lada. Muzej za umjetnost i obrt. Privatna poruka. (10.05.2016.)

*pitanja koja nam se neminovno postavljaju zapravo nemamo udrugu, organizaciju, službu kojoj bi ista postavili i dobili konkretan odgovor, (...) već se snalazimo privatnim vezama i u suradnji s našom pravnicom*⁷². Vjerojatno upravo zbog toga što je bavljenje pitanjem autorskih prava kompliciran posao, većina institucija je u svojim odgovorima napomenula kako su u svojim projektima digitalizacije koristili građu kojoj su autorska prava istekla.

Slobodna građa, kako je već poznato iz prethodnog poglavlja, i jest građa koja se u svijetu najčešće digitalizira, a ništa drugačije ne pokazuju ni konkretni primjeri iz domaće prakse. Gospođa Ljiljana Krpeljević, diplomirana knjižničarka i voditeljica Razvojne matične službe u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek navodi: „*Građa koju smo do sada digitalizirali uglavnom je dio zavičajne zbirke i spomeničkog je karaktera, što znači da smo digitalizirali onu građu za koju ne postoje, odnosno autorska prava su istekla.*“⁷³ Isto iskustvo imaju i djelatnici Znanstvene knjižnice Dubrovnik. Diplomirana knjižničarka, gospođa Paula Raguž, kaže: „*Upravo zbog autorskih prava smo za sada digitalizirali samo stare novine (Prva polovica 20. stoljeća). Nismo niti pomišljali na digitalizaciju nečeg „mlađeg“ od 70 godina.*“⁷⁴ Da su autorska prava velika prepreka digitalizaciji i davanju građe na korištenje pokazuju i iskustva iz Šibenika. Oni su zasad digitalizirali također samo slobodnu građu, odnosno dio šibenske periodike koji je izlazio do kraja Drugog svjetskog rata te se nisu suočili s problemom autorskih prava, a s njime se neće morati ni suočavati u budućnosti jer, prema riječima ravnatelja Gradske knjižnice „Juraj Šižgorić“ Šibenik, ne planiraju digitalizirati novije naslove, koji bi mogli biti zaštićeni autorskim pravima: „*Ako budemo digitalizirali pojedine publikacije, bit će to ili stariji naslovi ili naša vlastita izdanja.*“⁷⁵ Gospođa Salvador iz Gradske knjižnice Marko Marulić Split također napominje kako su digitalizirali uglavnom građu stariju od sedamdeset godina.⁷⁶ O tomu da je praksa domaćih institucija „ići na sigurno“ govori i gospodin Jozo Ivanović, pomoćnik ravnatelja za arhivsku djelatnost i razvoj Hrvatskog državnog arhiva: „*Ne mogu jamčiti, ali imam dojam da uglavnom prevlada pristup na sigurno jer ljudi zaziru od toga da ih se optuži, osnovano ili ne, za kršenje nečijih prava.*“⁷⁷

Nadalje, Gradska knjižnica Zadar, koja je u sklopu svog projekta DELMATA digitalizirala građu koja nije slobodna, svjedoči kako je riješeno pitanje autorskih prava velika prednost.

---

⁷² Salvador, Ivana. Gradska knjižnica Marka Marulića. Split. Privatna poruka. (24.05.2016.)

⁷³ Krpeljević, Ljiljana. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. Privatna poruka. (10.05.2016.)

⁷⁴ Raguž, Paula. Znanstvena knjižnica Dubrovnik. Privatna poruka. (16.05.2016.)

⁷⁵ Lakić, Vilijam. Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik. Privatna poruka. (10.05.2016.)

⁷⁶ Salvador, Ivana. Gradska knjižnica Marko Marulić Split. Privatna poruka. (24.05.2016.)

⁷⁷ Ivanović, Jozo. Hrvatski državni arhiv. Privatna poruka. (23.05.2016.)

„Imali smo veliku sreću jer je i sam autor sudjelovao u realizaciji projekta digitalizacije te su objavljeni samo oni materijali za koje je sam autor jedini vlasnik odnosno nositelj autorskih prava.“⁷⁸ – navodi Milko Belevski, viši knjižničar i voditelj projekta DELMATA (digitalizacija opusa maestra Ljube Stipišića Delmate). Naime, maestro Ljubo Stipišić Delmata svoju je građu ustupio Gradskoj knjižnici Zadar u svrhu očuvanja i promocije hrvatske glazbene baštine. Gospodin Belevski je u svom iskustvu sudjelovanje autora u samom projektu ocijenio ključnim te navodi da su regulirana autorska prava „zasigurno jedan od najvažnijih faktora zašto je sam proces digitalizacije i objave građe tekao nesmetano i brzo.“⁷⁹

Iz napisanog proizlazi da kulturne institucije pokušavaju izbjeći borbu s autorskim pravima, što rezultira time da se digitalizira samo slobodna građa i građa za koju je pitanje autorskih prava riješeno sudjelovanjem autora u samom projektu. Nije na odmet ponoviti misao Aleksandre Horvat iz prethodnog poglavlja da bi takav odabir pri digitalizaciji mogao ostaviti „crnu rupu“ u europskom kulturnom naslijeđu. No, neke kulturne institucije ulaze u mnogo opširnije i kompliciranije projekte te nailaze na mnoge prepreke u kontekstu autorskih prava. Dobar primjer je i već spomenuti projekt Knjižnica grada Zagreba u kojem su digitalizirali svu knjižničku građu koja se odnosi na Zagreb, u Zagrebu je objavljena ili je na bilo koji način vezana uz zavičajnike. U pripremi projekta susreli su se s zaštitom prava autora, nakladnika, umjetnika izvođača i proizvođača fonograma, no iako su potragom za nositeljima prava te traženjem dozvola uspjeli digitalizirati željenu građu, nailazili su na mnoge prepreke koje su zahtijevale puno dodatnih resursa⁸⁰.

Kako na našim prostorima postoji samo jedan tečaj vezan za autorska prava na državnoj razini - Opći tečaj intelektualnog vlasništva DL-101HR⁸¹ te je za pretpostaviti da naše institucije nisu dovoljno obrazovane po pitanju autorskih prava. Paula Raguž iz Znanstvene knjižnice Dubrovnik se slaže i kaže da su „institucije (...) nedovoljno educirane o autorskim pravima“ te da su imali prilike slušati predavanje prof. Aleksandre Horvat na temu autorskih prava i da je ona osobno sudjelovala na radionici Nacionalne i sveučilišne knjižnice na temu

---

⁷⁸Belevski, Milko. Gradska knjižnica Zadar. Privatna poruka. (10.05.2016.)

⁷⁹Belevski, Milko. Gradska knjižnica Zadar. Privatna poruka. (10.05.2016.)

⁸⁰Belan-Simić, A. Oblikovanje digitalnih zbirki u procjepu između zaštite prava korisnika i autorskih i srodnih prava // 5. festival hrvatskih digitalizacijskih projekata, 20.-21. ožujka 2015. Dostupno na: http://dfest.nsk.hr/2015/wp-content/themes/boilerplate/2015/prezentacije/Belan-Simic_Alemka.pdf 3.2.2016.

⁸¹ Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na: <http://www.dziv.hr/hr/edukacija/edukacijski-sadrzaj/>(30.04.2016.)

digitalizacije, ali se svejedno ne smatra educiranom na tu temu⁸². Gospodin Ivanović nastavlja i kaže da kulturne institucije „znaju za autorska prava, da treba biti oprezan i pokriti se dokumentacijom, no ako ne moraju, ne bave se detaljima“⁸³. Ivana Salvador iz Gradske knjižnice Marka Marulića Split zaključuje i kaže: „Mišljenja smo da naše institucije nisu dovoljno obrazovane po pitanju autorskih prava, a prostora za napredak, suradnju i najviše želje da se problem riješi ima na pretek.“⁸⁴

Iz iskustva domaćih kulturnih institucija po pitanju digitalizacije autorske građe vidi se tendencija digitaliziranja slobodne građe i građe kojoj je pitanje autorskih prava riješeno pristankom autora, no najvjerojatnije bi se ta situacija promijenila kada bi se institucije dodatno educiralo, ali i kada bi ZAPSP išao ukorak s razvojem tehnologije te kada bi dolazio uz svojevrсно tumačenje, kako bi kulturne institucije lakše mogli doći do zaključaka krše li autorska prava. Nadalje, za kulturne institucije mnogo bi značilo postojanje otvorenih baza s podacima o nositeljima autorskih i srodnih prava koja bi bila prvo, a u najboljem slučaju, i zadnje odredište kulturnih institucija prilikom potrage za nositeljima prava. Također, od presudne je važnosti osnovati udrugu ili organizaciju koja bi bila aktivni partner kulturnim institucijama za sve situacije i nedoumice vezane za autorska prava.

---

⁸² Raguž, Paula. Znanstvena knjižnica Dubrovnik. Privatna poruka. (16.05.2016.)

⁸³ Ivanović, Jozo. Hrvatski državni arhiv. Privatna poruka. (23.05.2016.)

⁸⁴ Salvador, Ivana. Gradska knjižnica Marko Marulić Split. Privatna poruka. (24.05.2016.)

5. Kako uspješno pripremiti projekt digitalizacije u kontekstu autorskih prava

U svijetu vjerojatno postoji nebrojeno mnogo članaka, knjiga i vodiča koji se bave pripremom projekata digitalizacije, no razmjerno manji broj publikacija bavi se pripremom projekata digitalizacije u kontekstu autorskih prava. Nije ni čudno, s obzirom na to da je područje autorskih prava još uvijek prilično neistraženo, zakoni su komplicirani i nejasni te tako institucije većinom digitaliziraju ono što se „sigurno može slobodno digitalizirati“, a ostatak gradiva čeka istek trajanja autorskih prava ili ljudske resurse dovoljno upućene u pitanje autorskih prava, a uz to i dovoljno financijskih sredstava. U sljedećim će recima biti riječi o pripremi projekta digitalizacije u kontekstu autorskih prava koja bi uz savjete prikupljene iz različitih drugih priprema trebala pomoći kulturnim institucijama koje digitaliziraju.

Digitalizacija u kulturnim institucijama često može predstavljati rizik od kršenja autorskih prava, a ponekad je rizik toliko velik da institucija odustane od digitaliziranja sporne građe, od cijelog projekta digitalizacije, ali i od daljnjih projekata digitalizacije.⁸⁵ Tomu je tako jer pitanje autorskih prava zaista može biti zastrašujuće, no svaka institucija može finalizirati željene projekte, pod uvjetom da ima dovoljno dobro educirane ljudske resurse na projektu, te ukoliko ima odgovarajuću financijsku podlogu i dovoljno vremena za istraživanje i dobivanje dozvola. Jasno, valja obratiti pozornost na to da knjižnice i arhivi imaju određena ograničenja autorskih prava te bi to u nekim slučajevima moglo uvelike olakšati pripremu same digitalizacije, no, kao što je ranije objašnjeno, ta im činjenica neće pomoći pri davanju te građe na korištenje korisnicima.

Dakle, kao prva razina pripreme nameće se prikupljanje financijskih sredstava i angažiranje kompetentnih stručnjaka za autorska prava. Financijska sredstva izrazito su bitna za pripremu projekta digitalizacije⁸⁶ i to ne samo u kontekstu autorskih prava te ih se nikako ne bi trebalo

---

⁸⁵Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. Copyright and Cultural Institutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, Archives and Museums. Str. 193.

⁸⁶ IFLA. Smjernice za projekte digitalizacije zbirki i fondova u javnom vlasništvu, posebno onih koji se čuvaju u bibliotekama i arhivima. Dostupno na: <http://www.ifla.org/files/assets/preservation-and-conservation/publications/digitization-projects-guidelines-me..pdf>(29.04.2016.)

zanemarivati. Kulturna institucija bi trebala odustati od svakog projekta digitalizacije za kojeg se unaprijed zna da nema dovoljnu financijsku podršku. Za sigurnu digitalizaciju bilo bi od izrazite važnosti imati i stručnjake za autorska prava koji bi mogli „na prvu“ identificirati probleme do kojih bi moglo doći kod određene građe. Zgodno bi bilo kada bi ti stručnjaci već bili zaposlenici institucije koja ulazi u projekt digitalizacije kako bi se smanjili financijski troškovi, no s obzirom na to da su u Hrvatskoj takvi stručnjaci još uvijek rijetkost, vjerojatno će taj posao obavljati pravnik. Trenutno u Hrvatskoj postoji jedan tečaj na državnoj razini vezan za autorska prava, Opći tečaj intelektualnog vlasništva DL-101HR, nakon čijeg polaganja polaznik od Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo dobiva svjedodžbu u elektroničkom obliku, a samo su dva modula tečaja od njih ukupno jedanaest usko vezana za pitanje autorskih i srodnih prava.⁸⁷

Druga razina pripreme u kontekstu autorskih prava je identifikacija građe koja je ili bi mogla biti pod zaštitom autorskih prava. Nakon identifikacije, jasno je da će se neka građa moći digitalizirati odmah te je za tu građu proces pripreme završen. Treća razina pripreme započinje identifikacijom građe koja je zaštićena autorskim pravima, a radi se o identifikaciji autora ili nositelja autorskih prava.

Treća razina pripreme je identifikacija autora ili nositelja prava, koja, kao što je već poznato iz prethodnih poglavlja, upravo može postati i jedna od prepreka pri stvaranju digitalnog tržišta. Identifikacija autora ili nositelja prava može biti dugotrajan i iscrpan posao. Za početak je važno identificirati izvornog nositelja prava, osvrćući se na moguće poteškoće objašnjenje u trećem poglavlju ovog rada, odnosno na djelo nastalo od strane zaposlenika u nekoj tvrtki gdje nositelj neće biti autor djela, već njegov poslodavac te na pisce iz sjene. Identifikacija izvornog nositelja prava važna je za pronalazak trenutnog nositelja, ali isto tako i za utvrđivanje trajanja autorskog prava jer autorsko pravo bez obzira na trenutnog nositelja prava, osim u iznimnim slučajevima, ne može trajati dulje od sedamdeset godina od autorove smrti.

Nakon identifikacije nositelja, važno je i stupiti s njime u kontakt kako bi se mogla dobiti dozvola za digitalizaciju i daljnje korištenje građe koju institucija želi digitalizirati. Institucija bi najprije trebala stupiti u kontakt s nositeljem prava neformalnim dopisom te kasnije iznijeti argumente u korist digitalizacije, no najbolje je kontakt završiti potpisivanjem formalnog

---

⁸⁷ Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na: [http://www.dziv.hr/hr/edukacija/edukacijski-sadrzaj/\(30.04.2016.\)](http://www.dziv.hr/hr/edukacija/edukacijski-sadrzaj/(30.04.2016.))

ugovora kojim se utvrđuju sve predradnje neophodne za digitalizaciju uz detaljan dogovor o opsegu davanja dozvole.⁸⁸

Četvrta faza pripreme projekta digitalizacije u kontekstu autorskih prava je dobivanje dozvola. Kulturna institucija mora znati kakvu točno dozvolu treba ishoditi da bi građu digitalizirala te da bi tu istu građu mogla ponuditi korisnicima. Prilikom kontaktiranja nositelja autorskih prava trebao bi se potpisati i formalni ugovor u kojem se utvrđuju uvjeti korištenja građe, odnosno za što se sve daje dozvola. Ti su uvjeti posebno bitni jer nije isto dobiti dozvolu za digitalizaciju radi očuvanja ili dozvolu za korištenje digitalizirane građe na način da ona bude dostupna korisnicima, što će ponekad ovisiti i o uvjerljivosti pregovarača koji zastupa instituciju.⁸⁹

Peta i finalna faza pripreme podrazumijeva zadovoljavanje svih tehničkih uvjeta kako bi građa mogla biti digitalizirana kvalitetno i da ni na koji način digitalna inačica građe ne može naštetiti ugledu autora. Naravno, za to su prijeko potrebna već spomenuta financijska sredstva, a isto tako, neophodni su i ljudski resursi koji znaju rukovati skenerima, digitalnim fotoaparatom i sl.

Priprema projekata u kontekstu autorskih prava ne bi trebala biti ništa manje organizirana ili opširna nego bilo koji drugi dio pripreme projekta, a kulturne institucije bi trebale ustrajati u traženju nositelja, a kasnije i na ishodu dozvole za digitalizaciju i davanje građe na korištenje.

Ukratko, kulturnoj se instituciji preporuča digitalizirati onda kada je nositelj autorskih prava građe koju digitalizira, a ako nije, digitalizirati bi trebalagrađu koja je u domeni javnog dobra, kada se može pozvati ograničenja autorskog prava ili kada postoji dozvola od nositelja prava. Konačno, kulturne institucije mogu digitalizirati i kada je djelo nemoguće identificirati i pronaći nositelja autorskih prava jer se tada djelo smatra djelom siročetom.⁹⁰ Ponekad kulturne institucije neće „ići na sigurno“ i biti će spremne digitalizirati djelo čak iako postoji rizik od kršenja autorskih prava. Taj rizik, dakako, ne smije biti velik, odnosno, kulturne će

---

⁸⁸ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 97.

⁸⁹ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 97.

⁹⁰Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. CopyrightandCulturalInstitutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, ArchivesandMuseums. Str. 203.

institucije digitalizirati ono autorsko djelo kojem je šansa da se nositelj prava požali je jako mala.⁹¹

5.1. Nakon digitalizacije

Već je spomenuto da kulturna institucija mora dobiti dozvolu i za digitalizaciju, ali i za svaku vrstu korištenja koju želi dozvoliti svojim korisnicima (distribucija, reprodukcija itd.). Zbog toga nakon digitalizacije i prilikom objavljivanja djela na Internetu, kulturna institucija mora na mrežnom mjestu projekta označiti na koje se sve načine digitalizirana građa može koristiti, a ti bi uvjeti trebali biti utvrđeni ugovorom s nositeljem autorskih prava.

Dakle, nakon digitalizacije, kada digitalna inačica građe bude dostupna korisnicima knjižnice, važno je utvrditi s kojeg će mjesta ona biti dostupna korisnicima (samo u prostorima knjižnice putem intraneta, ovlaštenim korisnicima putem Interneta ili svima koji mrežnom mjestu knjižnice pristupaju putem Interneta). Također, važno je znati smije li korisnik digitaliziranu građu učitati, ispisati ili otisnuti.⁹² Prema primjerima europske prakse, koje navode i Horvat i Živković, institucija bi na ovakav način trebala odrediti tko i kako može pristupiti sadržaju te što s tim sadržajem smije raditi:

„Sva prava na sadržaj ovog mrežnog mjesta (slike, tekst, zvuk ili videozapis, programi i rukopisi) pridržava © [naziv ustanove].

Sadržaju ovog mrežnog mjesta može se pristupiti, može ga se otisnuti i učitati u neizmijenjenom obliku (...) uz navođenje nositelja autorskih prava, za osobno usavršavanje koje se posredno ili neposredno ne koristi u komercijalne svrhe i u bilo koje nekomercijalne svrhe.

Ispisan ili učitani sadržaji ne smije se prodavati, licencirati, prenositi, kopirati ili reproducirati u cijelosti ili djelomice na bilo koji način ili na bilo kojem mediju bilo kojoj osobi bez prethodne pisane dozvole [naziv ustanove] što uključuje, ali nije ograničeno na prijenos na bilo koji način, pohranu na bilo koji medij, sustav ili program, prikazivanje u bilo kojem obliku, izvođenje, posudbu ili najam.

---

⁹¹Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. Copyright and Cultural Institutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, Archives and Museums. Str. 193.

⁹²Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 100.

Zahtjev za odobrenje reproduciranja građe s ovog mrežnog mjesta treba uputiti na [naziv ustanove].

[Naziv ustanove] poduzela je sve primjerene mjere da utvrdi, kontaktira i prizna nositelje autorskog prava. Spremna je unijeti ispravke koji se tiču nositelja autorskog prava koji nisu identificirani ili ispravno navedeni na mrežnom mjestu.

*Ostale fizičke osobe i organizacije koje žele ovaj sadržaj učiniti dostupnim putem vlastitih mrežnih mjesta potičemo da to učine.*⁹³

Domaće institucije slijede tu praksu. Na primjer, Nacionalna i sveučilišna knjižnica digitalizirala je note i zvučne zapise svoje *Zbirke muzikalija i audiomaterijala*, a digitaliziranom je sadržaju ograničila korištenje na ono korištenje za osobnu uporabu i istraživački rad.⁹⁴ Internetske stranice gotovo svih institucija već pri ulasku u digitalizirani sadržaj imaju poveznicu na Pravilnik o uvjetima i načinu korištenja građe i usluga.

Kada kulturne institucije digitaliziraju autorska djela za koja nemaju raščišćeno pitanje autorskih prava, a spremne su preuzeti rizik od sudskog spora s autorom ili nositeljem autorskih prava, većinom se osiguravaju na način da u katalogu ili na portalu preko kojeg se pristupa digitaliziranoj građi navedu da ne prihvaćaju odgovornost za eventualnu povredu prava trećih osoba te da za to odgovara svaki korisnik ponaosob ili se nadaju da će autora ili nositelja prava uspjeti odgovoriti od tužbe na način da ponude ispriku i uklanjanje djela ili da mu objasne da nisu imali prihoda od davanja na korištenje njegovog djela.⁹⁵

5.2. Kulturne institucije na sudu

Iako su sudski postupci protiv kulturnih institucija rijetki, ipak se događaju te senajčešće tiču neovlaštene reprodukcije autorskog djela. Neki od sudskih postupaka koji su imali najviše odjeka u ovom stoljeću su, na primjer, slučaj *Hoepker protiv Krugeriz* 2002. godine. Konceptualna umjetnica Barbara Kruger je u jednom od svojih djela koristila fotografiju njemačkog fotografa Thomasa Hoepkera. Muzeju suvremene umjetnosti u Los Angelesu i

---

⁹³ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Str. 100-101.

⁹⁴ Internetska stranica Nacionalne i sveučilišne knjižnice Dostupno na: <http://db.nsk.hr/HeritageDetails.aspx?id=853>(13.05.2016.)

⁹⁵ Ivanović, Jozo. Hrvatski državni arhiv. Privatna poruka. (23.05.2016.)

Whitney muzeju dala je dopuštenje da to djelo, odnosno sliku, koriste u svrhu brošura, ali i razglednica, magneta, majica itd. Hoepker je tužio nju i muzeje za kršenje autorskih prava i narušavanje privatnosti, no sud je odlučio da su nevini i muzeji i Kruger zbog toga što je Hoepkerova fotografija u Sjedinjenim Američkim Državama bila u domeni javnog dobra. Odbijena je i tužba za narušavanje privatnosti jer je sud zaključio da sva roba sa spornom slikom bila prodavana u svrhu širenja Krugerinog umjetničkog izričaja.⁹⁶

Što se tiče domaćih sudskih postupaka, prilikom istraživanja za ovaj rad nije pronađen ni jedan konkretni primjer. Kao moguća tužba nameće se inicijativa Hrvatskog društva književnika za djecu i mlade kojima je dozlogrdilo što se ZAPSP ne provodi isto i za književnike i za glazbenike. Glazbenici, naime, dobivaju naknadu za korištenje svojih djela, a književnici ne, što im je zakonski omogućeno još 2003. godine. Društvo planira tužiti nakladnike zbog toga što uvrštavaju ulomke njihovih djela u udžbenike bez naknade, a često i bez suglasnosti. Kako kažu, jalovi napori nisu urodili plodom jer su se najprije lomila koplja oko toga koja bi bila visina naknade po posudbi, a kasnije i zato što se smatra da će se plaćanjem naknade književniku zakinuti upravo knjižnice. No, ideja je da novac za naknade osigura država, a Ministarstvo se nije oglasilo na prijedlog Društva hrvatskih književnika da naknada bude 0,50 kuna po posuđenom primjerku. Za usporedbu, naknada za posudbu u Irskoj je 0,66 kuna, u Nizozemskoj 0,86 kuna, a u Norveškoj čak 2,01 kunu.⁹⁷

Kulturne institucije doista trebaju biti na oprezu i izuzetno se dobro pripremiti ako digitaliziraju i daju na korištenje građu za koju nemaju riješeno pitanje autorskih prava, no oprezno trebaju postupati i sa građom kojoj je pitanje autorskih prava naizgled riješeno. Kulturne institucije trebale bi biti na oprezu kada digitaliziraju i daju na korištenje gradivo koje je nastalo interpretacijom ranije nastalih djela ili djela suvremenika. Međutim, jedna od često prisutnih odlika suvremene umjetnosti je reinterpretacija i ponovno korištenje dijelova radova drugih autora, što je vidljivo iz spomenutog primjera slučaja *Hoepker protiv Kruger*. Mogu se pronaći i brojni drugi primjeri korištenja parodije, ironije i raznih vrsta reinterpretacija prijašnjih umjetničkih djela, u svim današnjim umjetnostima. Dakle, postupcima parodije i reinterpretacijedanašnja umjetnost sama po sebi problematizira pojam reprodukcije djela.

---

⁹⁶Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. CopyrightandCulturalInstitutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, ArchivesandMuseums. Str. 195-197.

⁹⁷Piteša, A., Štitite autorska prava glazbenika, a što je s nama?. // Jutarnji list. 13.09.2012. Dostupno na: [http://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/stitite-autorska-prava-glazbenika-a-sto-je-s-nama/1557567/\(13.05.2016.\)](http://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/stitite-autorska-prava-glazbenika-a-sto-je-s-nama/1557567/(13.05.2016.))

Zaključak

Razvoj tehnologije i život u novom, digitalnom dobu donijeli su kulturnim institucijama jednu od najvećih promjena u njihovom dotadašnjem načinu rada – digitalizaciju. Kulturne institucije digitaliziraju svoju građu kako bi ju očuvale i davale na korištenje korisnicima, a pri tome može doći do situacija kada će autorska prava postati razlogom zbog kojeg neka građa nije mogla biti digitalizirana ili dana na korištenje. Najčešća prepreka koju predstavljaju autorska prava je nemogućnost slobodnog odabira građe jer je određena novija građa još uvijek pod zaštitom autorskih prava iz različitih razloga. Nadalje, sljedeća prepreka koju predstavljaju autorska prava jest dugotrajan i iscrpan proces identifikacije i pronalaska autora ili nositelja prava jer su baze podataka koje sadrže autore i nositelje i njihove podatke još uvijek nepotpune i rijetke, posebno na našem području. Djela napisana u koautorstvu i druga djela koja imaju više od jednog autora čine prepreku stvaranju digitalnog tržišta jer kulturne institucije lako mogu pretpostaviti da su, primjerice, autoru neke knjige istekla autorska prava jer je prošlo više od sedamdeset godina od autorove smrti, no djelo još uvijek može biti zaštićeno pravima ilustratora ili slično. Posebno veliku prepreku predstavljaju časopisi i novine zbog toga što svaki članak i svaka fotografija, mogu imati različite nositelje prava. Dakako, ponekad i sama dozvola može biti izvor problema, odnosno, dobivanje ili traženje krive dozvole za vrstu planiranog korištenja može dovesti do povrede autorskih prava, a ne smije se zanemariti ni financijske poteškoće prilikom dobivanja prava za digitalizaciju i davanja građe na korištenje. Naknade za različite vrste korištenja variraju od zanemarivih do značajnih, a potonje si kulturne institucije većinom ne mogu priuštiti.

Sve ove prepreke predstavljaju situacije u kojima autorska djela možda neće biti moguće digitalizirati i ponuditi korisnicima na digitalnom tržištu, te se iz tog razloga za projekte digitalizacije kulturnih institucija bira slobodna građa ili građa kojoj je riješeno pitanje autorskih prava odobrenjem živućeg autora ili nositelja autorskih prava. Kulturne institucije još uvijek nisu dovoljno educirane po pitanju autorskih prava te nevoljko i rijetko ulaze u projekte digitalizacije koji uključuju i djela kojima nije riješeno pitanje autorskih prava. Kako se ta tendencija ne bi nastavila, odnosno kako bi digitalizirana i na digitalnom tržištu ponuđena bila i autorska djela, kulturnim institucijama se savjetuje da projekt digitalizacije i u kontekstu autorskih prava bude pripremljen detaljno i kvalitetno, uzimajući u obzir resurse i

vrijeme koji će biti potrebni za identifikaciju nositelja prava i dobivanje dozvolu za digitalizaciju, ali također, preporuča se i da digitalizaciju provode i kada nemaju dozvolu, ako je rizik od potencijalnog sudskog spora za kršenje autorskih prava manji od očekivanih prednosti koje bi digitalizacija i dostupnost određenog autorskog djela donijela.

Konačno, i strategija Europske komisije je takva da se planira projekt Europske digitalne knjižnice, čemu u prilog ide i već pokrenut portal „*Europeana*“, ali i drugi projekti pokrenuti u svrhu veće dostupnosti europske kulturne baštine na digitalnom tržištu. Kulturne institucije neće i ne mogu prestati digitalizirati jer im tako diktira razvoj tehnologije i zahtjevi korisnika, a to što će digitalizirati ovisi najviše o tome na koji će se način mijenjati zakoni o autorskim pravima, hoće li se razvijati baze podataka o nositeljima autorskih prava, kako bi omogućile što lakšu identifikaciju nositelja prava, hoće li biti osnovana udruga za pomoć kod problema s autorskim pravom te koliko će kulturne institucije vremena, truda i resursa biti spremne uložiti kako bi digitalizirale i dostupnom učinile i djela za koja nemaju riješeno pitanje autorskih prava.

Literatura

Belan-Simić, A. Oblikovanje digitalnih zbirki u procjepu između zaštite prava korisnika i autorskih i srodnih prava // 5. festival hrvatskih digitalizacijskih projekata, 20.-21. ožujka 2015. Dostupno na: http://dfest.nsk.hr/2015/wp-content/themes/boilerplate/2015/prezentacije/Belan-Simic_Alemka.pdf (03.02.2016.)

Bikić, Lada. Muzej za umjetnost i obrt. Privatna poruka. (10.05.2016.)

Belevski, Milko. Gradska knjižnica Zadar. Privatna poruka. (10.05.2016.)

Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na: <http://www.dziv.hr/hr/edukacija/edukacijski-sadržaj/> (30.04.2016.)

Gliha, I. Obilježja hrvatskog autorskopravnog poretka. // Zbornik hrvatskog društva za autorsko pravo, 3-4 (2003). Str. 33-48.

Gliha, I. Obilježja hrvatskog autorskopravnog poretka i perspektiva razvoja. // Zbornik hrvatskog društva za autorsko pravo, 1 (2000). Str. 99-125.

Hennenberg, I. Nazivlje u autorskom pravu. // Zbornik hrvatskog društva za autorsko pravo, 1 (2000). Str. 5-13.

Hirtle, Peter B., Hudson, E., Kenyon, Andrew T. Copyright and Cultural Institutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, Archives and Museums. Ithaca, New York: Cornell University Library, 2009.

Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 17-22.

Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb: Hrvatska Sveučilišna Naklada, 2013.

IFLA. Smjernice za projekte digitalizacije zbirki i fondova u javnom vlasništvu, posebno onih koji se čuvaju u bibliotekama i arhivima. Dostupno na:

<http://www.ifla.org/files/assets/preservation-and-conservation/publications/digitization-projects-guidelines-me..pdf> (29.04.2016.)

Internetska stranica časopisa Archivaria. Dostupno na:

<http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria/archivaria?redirectUrl=http%3A%2F%2Fjournals.sfu.ca%2Farchivar%2Findex.php%2Farchivaria%2Farticle%2Fview%2F13559%2F14918> (11.4.2016.)

Internetska stranica Nacionalne i sveučilišne knjižnice Dostupno na:

<http://db.nsk.hr/HeritageDetails.aspx?id=853> (13.05.2016.)

Ivanović, Jozo. Hrvatski državni arhiv. Privatna poruka. (23.05.2016.)

Jug Duraković, M. Pregled razvoja autorskog prava u Republici Hrvatskoj s naglaskom na promjene uvjetovane usklađivanjem s pravnom stečevinom EU. //Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 46, 3 (2009). Str. 613-630.

Krpeljević, Ljiljana. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. Privatna poruka. (10.05.2016.)

Lakić, Vilijam. Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik. Privatna poruka. (10.05.2016.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Digitalizacija. Dostupno na:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68025> (08.02.2016.)

Modrušan-Ranogajac, Ž. Umnožavanje autorskih djela fotokopiranjem u svrhu osobnog usavršavanja. // Zbornik hrvatskog društva za autorsko pravo 1 (2000). Str. 173-184.

Nemec, D. Ograničavanja korištenja digitalnih autorskih djela: utjecaj na knjižnice. // Zbornik hrvatskog društva za autorsko pravo, 7 (2006). Str. 209-245.

Piteša, A., Štitite autorska prava glazbenika, a što je s nama?. // Jutarnji list. 13.09.2012.

Dostupno na: <http://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/stitite-autorska-prava-glazbenika-a-sto-je-s-nama/1557567/> (13.05.2016.)

Raguž, Paula. Znanstvena knjižnica Dubrovnik. Privatna poruka. (16.05.2016.)

Rosati, E. Copyrightissuesfacingearlystagesofdigitizationprojects. Dostupno na:

<http://www.digitalhumanities.cam.ac.uk/Copyrightissuesfacingearlystagesofdigitizationprojects.pdf> (19.02.2016.)

Salomon, ValériaBrislolara. Theclaimofpostmodernparody. Dostupno na:

<https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ve>

[d=0ahUKEwjArIDF_pfNAhVnIJoKHZMcDCUQFghJMAU&url=http%3A%2F%2Fwww.pe
riodicos.ulbra.br%2Findex.php%2Ftxra%2Farticle%2Fdownload%2F795%2F618&usg=AFQ
jCNFoin_PhALSRYvo_uLsm8n_QGA61A&bvm=bv.124088155,d.bGs](http://www.periodicos.ulbra.br/index.php/txra/article/download/795/618&usg=AFQjCNFoin_PhALSRYvo_uLsm8n_QGA61A&bvm=bv.124088155,d.bGs) (08.06.2016.)

Salvador, Ivana. Gradska knjižnica Marko Marulić Split. Privatna poruka. (24.05.2016.)

Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2009.

Šalamon-Cindori, B., Petrušić, R. Djela-siročad: u očekivanju autora. // Iz naših knjižnica, Kem. Ind. 51 (9-10/2012). Str. 455-457.

Talke, A. Legal aspectsofnewspaperdigitization. // World libraryandinformationcongress: 76th IFLA feneralconferenceandassembly. 10-15 August 2010, Gothenburg, Sweden. Dostupno na: <http://www.ifla.org/past-wlic/2010/102-talke-en.pdf> (13.04.2016.)

Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog vlasništva. //Medijska istraživanja, 10, 1(2004). Str. 37-53.

Vukmir, M. Utjecaj razvoja tehnologija na autorsko pravo i pravna priroda predmeta zaštite intelektualnog vlasništva. //Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo 2(2001). Str. 9-39.

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Čl. 1. NN 167/2003. Dostupno na: http://www.dziv.hr/files/File/zastita/zakon_autorsko_HR.pdf 15.12.2015. (15.12.2015.)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 127/2014) (15.12.2015.)